

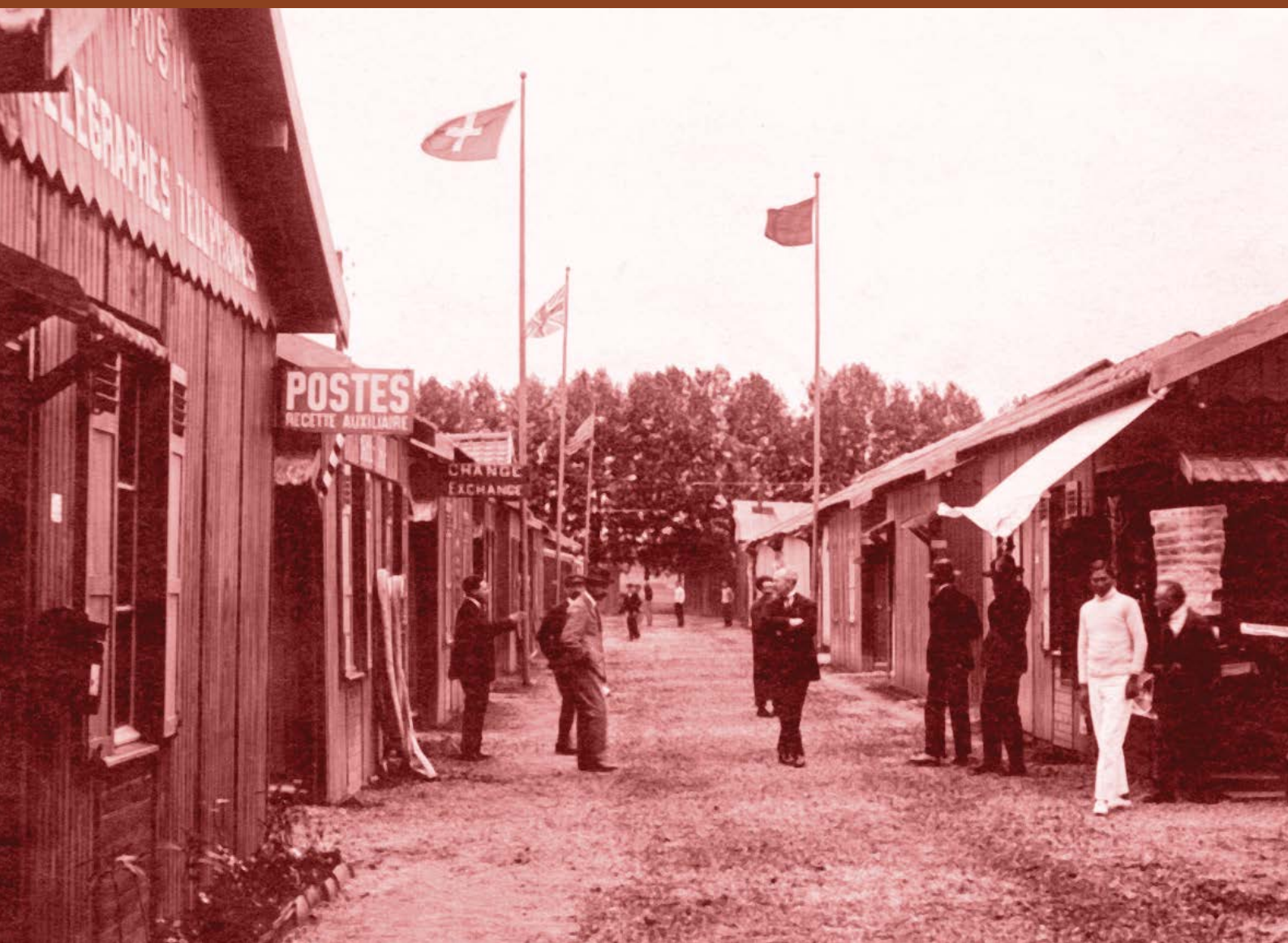

2019 • 6

LXXII. évfolyam • június

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente (vezető szerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redactia Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

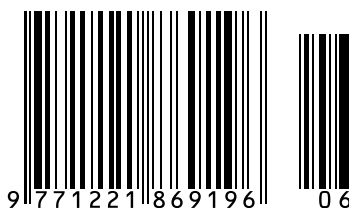
Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

9 771221 869196 0 6

Tartalom

Bodó Márta: Ki ez az ember? Ki Ferenc pápa? 3

színpad

Dáné Tibor Kálmán: A Kájoni Consort régizene-együttes első 30 éve. 4
Buzás Pál: Egy Steinway zongora kalandos története 6

közösség

Cseke Péter: Otthonosság és illetékesség 8
Garda Dezső: A megfigyelt történelemkör (1.) A Salamon Ernő-középiskola
történelemköréről (1979–1989). 12

enciklopédia

Killyéni András: Úti cél: Párizs 17

galéria

Jánó Mihály: Szélgjegyzetek Barabás Miklós önéletrajzához (3.) 27

könyvesház

Szente B. Levente: „... felpolcoltam a meséskönyveket”. Beszélgetés Faluvégi
Anna íróval, költővel. 30

Lapszámunk szerzői:

Bodó Márta – szerkesztő, Kolozsvár
Buzás Pál – zongoraművész, ny. tanár, Kolozsvár
Cseke Péter – ny. egyetemi tanár, Kolozsvár
Garda Dezső – ny. történelemtanár, Gyergyószentmiklós
Jánó Mihály – művészettörténész, Sepsiszentgyörgy
Killyéni András – informatikus, sporttörténész, Kolozsvár
Szente B. Levente – költő, újságíró, Székelykeresztúr

A címlapon az 1924-es olimpia újdonsága, a versenyzők elszállásoló létesítménye, az olimpiai falu. A hátsó borítón a Kájoni Consort régizene-együttes a 2018-as Csíkszeredai Régizene Fesztiválon. Ádám Gyula felvétele.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

Ki ez az ember? Ki Ferenc pápa?

Nem vagyok elfogulatlan Ferenc pápával kapcsolatban. Engem első perctől, az első megjelenésétől, köszönésétől kezdve „levett a lábamról”. Volt, akit jó székely katolikusként megbotránkoztatott, hogy nem „dicsértessék”-kel köszönt. A Szent Péter téren hallhatóan ez nem zavarta az ott összegyűlteket: a megválasztott bíboros nevét nem ismerték, az első hangosabb üdvrivalgás a pápai névválasztás kinyilvánításakor tört ki. A csendes, szerény és kissé megilletődött „Buona sera” tovább fokozta a hangulatot. Sokat jelentett az is, hogy ez a pápa nem oktatott ki, nem mondott hangzatos szónoklatot, hanem elődjéért és saját magáért kért imát. Néhány percre teljes csendbe borult a korábban üdvrivalgástól hangos Szent Péter tér, mindenki imába mélyedt. Egyházi vezetőtől elsősorban ezt várom: az imát, az Istenre, a transzcendensre hangoltságot és hangolást. Túl sokan tolonganak a politika színpadán, úgymond a világot alakítva. Egy egyházi vezető úgy alakítsa azt, hogy valójában az ember végső céljára, léte értelmére mutasson, olyan válaszra adni. Éppen ezért tetszik, ahogy menekült- és migránskérdésben a pápa nem az útra kényszerülőköt hibáztatja, hanem mindazok lelkiismeretére próbál hatni, akik miatt emberek kénytelenek hazájukat hátrahagyni. Végeredményben kis erdélyi valóságunkban is vannak, akik egyértelműen a jobb, emberibb megélhetés kedvéért veszik nyakukba a világot, pedig nem annyira élethetetlen helyet hagynak hátra, mint akiknek otthonát a bomba, a fegyver, a folytonos fenyegetettség sújtja. Egy vallási vezető nem tehet különbséget ember és ember között, amennyiben Isten nevében beszél – és ahogy éppen Ferenc pápa fogalmazott: „Ki vagyok én, hogy ítélek?”

Legjobban, bevallom, jezsuita neveltetéséből, spiritualitásából fakadó gondolkodás- és cselekvésmódja tetszik. Talán protestáns fülnek ez nem hangzik annyira kedvesen nálunk, de mára a jezsuita lelkigyakorlat e körökben is ismerős, az eltelt századok pedig immár más megvilágításba helyezik az egykor történeteket. Annyira más történelmi helyzetben voltak protestánsok és katolikusok egymás ellenfelei, annyit változott a világ, mióta a jezsuita maga volt az ellenreformátor, az elért újítások kerébe törője... Különbösen is, egy jezsuita, aki a ferencesek alapítójának, Assisi Ferencnek a nevét veszi fel! A névválasztás magában program, mégpedig egy nagyon időszerű – és hogy a személyes érintettségénél maradjunk, számomra nagyon szimpatikus – program! Benne van a teremtett világ gyermeki tisztaságú szeretete, a készség a védelmére. Benne van a másik teremtmény tisztelete. Benne van egyébként Dél-Amerika minden küzdelme a kizsákmányoló oligarchák, a diktatúrák ellen, a gazdagok és szegények közt tátongó hatalmas szakadék csökkentése, és mindenre szorítottóság elleni fellépés. Ebben a felszabadítás-teológiának nevezett gyakorlati teológiai irányzatban én mindig ott érzem a mi kettős kisebbségi létünk valóságát is. Úgy vélem, egy ilyen társadalmi és vallásgyakorlati háttérből érkező pápa jobban érzi napi valóságunkat, mint egy filozófiai iskolázottságú elméleti szakember.

Ferenc pápa Romániába jövelele protokolláris és diplomáciai háttéregyeztetések eredménye. Nem lehetünk annyira naivak, hogy azt gondoljuk, egy világegyház vezetője találmányra a térképre bökö, netán egy nap arra ébred, hogy pontosan Erdély mesés tájait szeretné látni. A vatikáni diplomácia magas szinten képzett szakemberei, a helyi pápai nunciusok, azaz nagykövetelek közvetítenek állomáshelyük és a Vatikán között. A tény, hogy Ferenc pápa más úticéljai közé Csíksomlyó bekerült, nagy mértékben a jelenlegi romániai pápai nunciusnak köszönhető, aki fáradhatatlanul járja az országot, az egyházmegyéket, és igazi mélységében, rétegzettségében megismerte a romániai valóságot. Ezt aztán oly módon közvetítette, hogy a Ferenc pápa számára fontos Mária-tisztelet miatt ez a kegyhely nem maradhatott ki az úticélok közül. Mindenféle híradások mindenféle számháború-kísérletei ellenére egyértelművé is vált, miért kellett ennek így történnie: itt voltak a legtöbben, itt voltak a körülmények ellenére is a legfegyelmesebbek, legimádságosabbak a hívek. Itt nem volt napi politika, itt még a minden más helyszínen kifütyült román miniszterelnök is csendben helyet foglalhatott a számára fenntartott helyen. Ide mindenki, maga a pápa is zárandokként érkezett, mint ahogy a csíksomlyói búcsúra is mindenki egyforma rangban, egyszerű zárandokként jön. „A zárandoklat kihívás, hogy felfedezzük és továbbadjuk az együttlélés lelkületét, és ne féljünk a kölcsönös érintkezéstől, találkozástól és segítségnyújtástól. Zárandokolni azt jelenti, hogy belekerülünk abba a kissé kaotikus tengerárba, amely a testvériség igazi megtapasztalásává válhat.” Ferenc pápa csíksomlyói zárandoklatán ezt az üzenetet adta át zárandoktársainak. És azt is, hogy „zárandoklatunk során ne azt kutassuk, mi lehetett volna (és nem lett), hanem inkább azt, ami ránk vár és nem odázzhatjuk el.”

Bodó Károl

Dáné Tibor Kálmán |

A Kájoni Consort régizene-együttes első 30 éve

Emberöltő – átlagosan harminc évet jelent, annyi időt, ami alatt egy nemzedék felcseperedik, és meghatározó tényezővé válik egy közösség életében. A magyar nyelv értelmező szótára szerint 25 és 35 év közötti időszak. Vagyis emberöltőnyi időt tudhat maga mögött Erdővidék immár emblematisztikus intézménye, a három évtizeddel ezelőtt, 1988 decemberében megalakult Kájoni Consort baróti régizene-együttes. Születésekor embert próbáló és nem éppen kultúrabarát idők jártak Erdélyországban. Különösen a rúd a nyolcvanas években. Hisz ne feledjük, a kommunista hatalom 1985-ben egyetlen tollvonással betiltotta az 1970 óta működő *Román Televízió* magyar

adását, ugyanebben az évben elnémították a *Kolozsvári Rádió* magyar nyelvű sugárzását, 1986-ban felfüggesztették az 1980-tól évente jelentkező Csíkszeredai Régizene Fesztivált. S hogy hazabeszéljek, ugyancsak 1985-ben megszűntették az 1948 óta megjelenő *Művelődés* folyóiratot, s a *Megéneklünk, Románia!*, a hírhedt *Cîntarea României* kommunista kultúrpropaganda-rendezvények havonta megjelenő kiadványának néhány, magyar nyelvű oldalára csonkították.

Immár száz éve tudjuk, hogy kisebbségi művelődésünk megmaradásában csak magunkban bízhatunk, vajmi keveset számíthatunk állami támogatásra, s ezért minden kultúrateremtő igyekezetünknek nemcsak maradandó

A Kájoni Consort régizene-együttes fennállásának 30. évfordulóján, a baróti református templomban. Bójte Ferenc felvétele

értékeket kell létrehozni, hanem egyben közösségünket is formálnia kell. Ezek a szándékok vezérelhették egy évvel az 1989 karácsonyán bekövetkezett nagy közép-kelet európai társadalmi fellélegzés előtt azt a néhány Baróton élő, különböző életkorú és foglalkozású (hisz közülük csak öten rendelkeztek zenei végzettséggel), de a muzsikálásért egyformán rajongó embert, akik megalakították akkor a Kájoni Consort régizene-együttest. Vagyis historikus muzsikálással igyekeztek megeleveníteni az emberiség kultúrtörténetének ezt a szeletét, ráadásul nemcsak saját kedvtelésükre, hanem Barót város, illetve Erdővidék közösségének szórakoztatására, szellemi gyarapodására, okulására is, hogy abban a reményt vesztett időszakban elviselhetőbbé tegyék a nyomasztó hétköznapokat.

Már a névválasztás is sokatmondó. Hisz Kájoni János a 17. századi Erdély művelődéstörténetének egyik meghatározó személyisége, ferences rendi szerzetes, de mint orgonista, orgonaépítő, énekszerző és szövegfordító, botanikus, nyomdász és könyvkiadó is bekerült történelmünkbe. De a névéhez fűződik az erdélyi zenetörténet talán legjelentősebb alkotása, a Kájoni Kódex, egy minden bizonnyal általa készített kolligátum, amelyből megismerhetők nemcsak a korabeli erdélyi zene stílusirányzatai, műfajai, hanem az is, ahogyan megpróbálták az akkori muzsikuskok összhangba hozni alkotásaikat az európai zenei irányzatokkal.

A lelkes baróti muzsikuskok kitartó munkájának hamar meglett az eredménye: a hírnév csakhamar utolérte őket. Hisz 1991-ben már ott látjuk az együttest a „nagyok” között az akkor újrainduló Csíkszeredai Régizene Fesztiválon, s a Kájoni Consort azóta is évente meghívottja ennek a rangos rendezvénynek, mely mára nemcsak erdélyi, hanem európai kitekintésű seregszemléje is lett a reneszánsz és a barokk zenét játszó formációknak.

A három évtized alatt gazdag repertoárt tudhat magáénak a baróti zenekar. 14–17. századi magyar és nyugat-európai zeneszerzők alkotásait játsszák, de közben nem feledkeznek meg névadójuk műveiről sem, amelyeket mindig műsoron tartanak. A Kájoni Consort régizene együttes életútja egy jellegzetes erdélyi civil intézményi pályáiv, amely töretlen harminc éve. Először is, hogy nem jutott az enyészet útjára, mint a legtöbb 1989 előttől működő intézményünk. Ez egyértelműen jelzi, hogy szükség van rá, a zenei szolgáltatásaira, hogy ezzel

a nem éppen legmegfelelőbb kifejezéssel éljek. Másodsor: az együttes tagjainak anyagi hozzájárulása, illetve a pályázati úton szerzett támogatói források felkutatása, a szponzorok jóindulata nélkül nem működhetne a zenekar.

A harminc évvel ezelőtt verbuválódott együttes tagjainak csak egy része volt zenileg képzett, a többiek – állatorvos, erdőmérnök, református lelkész, bányatopográfus, kántor, fényképész stb. – lelkes zenebarátok voltak, akik közül csak néhányan értettek valamilyen hangszernek a megszólaltatásához. Azóta természetesen cserélődtek az együttes tagjai, de a hajdani alapítók közül jelenleg is négyen hűséges zenészei maradtak a Kájoni Consortnak.

A lelkes baróti muzsikuskok kitartó munkájának eredménye: 1991-ben már ott látjuk az együttest a „nagyok” között a Csíkszeredai Régizene Fesztiválon.

Az eltelt harminc év alatt a zenekar nemcsak Erdély-szerte vált ismertté, de számtalanszor felléptek már Magyarországon, sőt Nyugat-Európában is bemutatkoztak, öregbítve nemcsak a Kájoni Consort hírnevét, hanem egyúttal meg is ismertette a nagyvilággal ezt a csodálatos székelyföldi régiót, Erdővidéket, s annak központi települését, Barótot, hisz minden alkalommal e tájegység követeként léptek fel, bárhol álltak közönség elé a nagyvilágban. Nem csoda, hogy az együttes 2008-ban megérdemelten vehette át a baróti Gaál Mózes Közművelődési Egyesület Erdővidék Kultúrájáért Díját, valamint az EMKE Díszoklevelét.

A Kájoni Consort kezdeményezésére 2010 óta Olaszteleken a Daniel-kastélyban rendezik meg évi rendszerességgel az Erdővidéki Régizenei Napokat, amely kifejezetten az amatőr régizene együtteseknek nyújt találkozási lehetőséget és szakmai tapasztalatcserét.

Az emberöltő – ugyancsak régi magyar szavunknak – azonban van egy másik értelmezése is. A híres Arany János-i „emberöltő régiség”, amely ezt a kifejezést az átlagos emberélet hosszával értelmezi. Ami tudjuk, manapság olyan 60–70, jobb helyeken akár 80 év is lehet. Kívánom, hogy a Kájoni Consort régizene együttes töretlen hittel és lelkesedéssel

élje meg ezeket az évtizedeket, s ünnepelje rendre alakulásának évfordulóit. Én pedig szívesen vállalnám az akkori ünnepi köszöntők megírását is.

A Kájoni Consort régizene együttes tagjai 1989 és 2019 között:

Alapító tagok 1988-ban:

Benczédi Huba (1988–1989)
Benczédi Piroška (1988–1989)
Demeter János (1988–2000)
Demeter Katalin (1988–2005)
Egyed Csaba (1988–)
Györgypál Lajos (1988–2000)
Gyulai-György Éva (1988–)
Hermány Gábor (1988–2009)
Ilyés Lajos (1988–)
Incze Erika (1988–1989)
Oláh Román Ida (1988–)

További tagok:

Antal László (2002–)
Balló Judit (2002–2004)
Bartha Albert (1996–2002)
Bendel Beáta (2007–2010)
Bocz Réka (2006–2009)
Boér Imre (1990–1994)
Boér Timea (2003–2005)
Fancsal Zsolt (2013–2018)
Farkas László (2004–2005)
Fink Irén (1990–1993)
Gazdag Orsolya (2007–2012)
Hermány Annamária (1990–1992)
Hermány Gábor (1988–2009)
Hoffmann Edit (1990–2002)
Kovács Erzsébet (2011–)
Kovács Éva (2002–2006)
Krall Anka (1993–1998)
Kolumbán Emerencia (2015–2016)
Lakatos Andrea (2016–2018)
Máthé Emőke (2007–2011)
Micle Csog István (2009–2012)
Micle Csog Karola Éva (2007–2011)
Ráduly Karola (2011–2015)
Senye Emese (1990–1995)
Szilágyi János (1989–1990)
Szócs Katalin Ildikó (1990–1993)
Tóth Levente (1993–2007)
Tüzes Bölöni Csilla (2011–2013)
Vágási Margit (1999–2006)
Veress Katalin (1991–)

Jelenlegi tagok:

Antal László
Egyed Csaba
Gyulai-György Éva
Kovács Erzsébet
Ilyés Lajos
Oláh Román Ida
Veress Katalin

(Elhangzott 2019. június 7-én, Baróton, a református templomban, a Kájoni Consort régizene-együttes évfordulós ünnepségén.)

Buzás Pál

Egy Steinway zongora kalandos története

Zenei körökben kiváló, talán a legkiválóbb zongoramárka, teljes nevén Steinway & Sons, melynek gyára német eredetű. Heinrich Engelhard Steinweg 1853-ban alapította, aki egy évre rá Steinwayra változtatta nevét az Amerikai Egyesült Államokban. Tekintettel a hangszer kitűnő tulajdonságaira, a gyártás hamarosan fellendült. Sorozatban készültek a zongorák és a pianínók. Habár H. E. Steinway visszavonult, a hangszerek megmaradtak a család tulajdonában, a legidősebb fiú pedig Németországban folytatta munkáját. A vállalat jelenleg is működik.

A zongorák hangterjedelme általában két oktáv, ennél kiterjedtebb billentyűsora csak a hangszerek királyának, az orgonának van. A Steinway zongora

a hangszerek csúcса – mi tagadás –, ezért kedvelik a zongoraművészek, ezért válik sok művészetkedvelő otthon rokonszenves darabjává.

Egyszer csak előbukkan az ősködből egy bukaresti zeneszerető bojár tulajdonában lévő Steinway zongora. Az 1944–45-ös rendszerváltás azonban anyagi javainak a hátrahagyásával az országból való sürgős menekülésre készítette. Az új rendszer proletárjainak harácsolásai során a hangszer az egyik miniszter elvtárs lakosztályába került. Idővel a talaj meginogott a miniszter lába alatt, és beosztottjai tanácsára áruba bocsájtotta a zongoráját.

Ekkor érkezett Nagyváradról a román fővárosba egy üzletember. Megvette a Steinwayt, és a zongora Bihar megyében

*Zenei körökben kiváló,
talán a legkiválóbb
zongoramárka, teljes
nevén Steinway & Sons,
melynek gyára német
eredetű. Heinrich
Engelhard Steinweg 1853-
ban alapította.*

*Steinway & Sons' Piano Factory, Fourth Avenue,
From Fifty-second to Fifty-third Streets, New York.*

Steinway gyára Manhattanben 1876-ban

A hamburgi Steinway gyárban készült D-274-es modell. Képek: Wikipédia

landolt. Lakosztályába szállította, felhangoltatta és meghívott előadókkal hangversenyeket rendezett. Anyagi helyzetének romlása miatt azonban kénytelen volt a hangszertől megválni.

Zenelíceumi járandóságom megszilárdulásával elhatároztam, hogy zongorát vásárolok. Értesültem a váradi eladandó Steinwayról, odautaztam, megtekintettem és kipróbáltam. Megtetszett érzékeny, de érces hangja, bilentése, ezért rövid gondolkodás után megvettem. Ezáltal én lettem a hangszer negyedik birtokosa.

A zongora elszállítása miatt először egy teherautó-sofőrnél próbálkoztam, de sajnos sikertelenül. Kilátástalan helyzetemben az utcán kóborolva felfigyeltem egy épületben dolgozó asztalosmesterre és tanoncaira. A főnök hajlandó volt a hangszert bepakolni. Ezután a bedeszkázott Steinwayt stráfszekéren kivitték a Bihar megyei vasútállomásra. A tehervonattal egy időben én is Kolozsvárra utaztam, és otthonomba szállítottattam a hangszert, viszont úgy tapasztaltam, hogy garzonlakásom túl kicsi a zongora méretéhez képest. Elhatároztam, hogy bérbe adom.

Éppen akkor tett javaslatot a kisváros, Székelykeresztúr vezetősége és

lakossága egy hangszer beszerzésére, így örömmel elfogadták az ajánlatomat. A Steinway pedig megérkezett a fiúszék dísztermébe.

Benkő Judit, a *Kolozsvári Rádió* magyar nyelvű adásának munkatársa, a Romániai Magyar Zenetársaság tagja is bekapcsolódott a történetünkbe.

Elképzeléseit 1999 májusában *Az utazó zongora és a korszerű koncertszervezés – avagy egy hangversenyévad sorozata (folytatására is váró) története* című írásában a *Művelődés* hasábjain tette közzé. Idézem Benkő Judit mondatait: „Történt egyszer, idestova másfél évtizeddel ezelőtt, hogy a Márkos Albert-Buzás Pál-művészpáros gondolt egy merészet és nagyot: a hangversenyévadok szervezése ugyan hagyományos értelemben majdnem kizárólagosan a zenei központok kiváltsága, ez azonban nem jelentheti azt, hogy felétlenül annak is kell megmaradnia. Hiszen újfajta alaphelyzet megteremtése lehetővé teszi, hogy az érdeklődők rendszeresen élő muzsikát hallgathassanak kisebb helyiségekben is. Az elképzelés rövidesen meg is valósult, elsőként Székelykeresztúron, ahol a zenekedvelők gyorsan megszokták és megszerették a kamarazene-koncerteket.

A székelykeresztúri múzeum igazgatója nagy szeretettel és lelkesedéssel karolta fel az ötletet. A Márkos-Buzás-kettős pedig összeszokott zenészcsapattá bővült. Ahhoz, hogy a kisvárosi keretben egyértelműen rendhagyónak minősíthető sorozat létrejöhesse, Buzás Pál akkoriban vásárolt Steinway zongorája is Székelykeresztúrra utazott. A kezdet tehát sokat ígérő volt, hiszen gyakorlatilag szinte az első pillanattól széles körű érdeklődés kísérte ezt az ott és akkor mindenképpen szokatlannak számító kezdeményezést.”

Márkos Albert hegedűművésznek, illetve Demény Attila zeneszerzőnek, a Zenetársaság elnökének, a Kolozsvári Magyar Opera főrendezőjének gondolataival zárul Benkő Judit cikke.

A *Kolozsvári Rádió* munkatársának írása után folytatom a Steinway zongorám sorsának további alakulását. Keresztúr lakosainak a viselkedésben csalfainta, furcsa jelenség volt tapasztalható: lanyhult az érdeklődésük a hangversenyévadok iránt. Újból cselekedni kellett. Miután a múzeum igazgatója is nyugdíjba ment, a hangszernek új színhelyet kerestem. Közmegegyezéssel az „utazó zongora” Bonchidára, a kastélyba költözött.

A főnök hajlandó volt a hangszert bepakolni. Ezután a bedeszkázott Steinwayt stráfszekéren kivitték a Bihar megyei vasútállomásra.

A kivitelezőkkel történt megegyezés értelmében használatba vették a Steinwayt. A meghívott előadók véleménye szerint a szálláshelynek kiemelt, nyirkos helyiség nem használ a hangszernek, elpattanhatnak a húrojai. Hallatlan: a környék rosszcsont gyerekei ütötték-verték a billentyűket és a húrokat. A fedelet és pedált is megrepesztették. Újból lépni kellett. Kedves ismerősöm, egy kolozsvári zeneszerető család 2019 tavaszán Bonchidáról lakosztályába vitette a zongorámat, amin zeneiskolába járó gyermekük fog gyakorolni. Végre-valahára, hatalmas vargabetűt leírva, hangszerem a kincses városban tudhattam.

Összefoglalva az itt és most leírtakat, zongorám útvonalba a következőképpen alakult: Bukarest-Nagyvárad-Kolozsvár-Székelykeresztúr-Bonchida-Kolozsvár. Remélem, ezzel véget ért a Steinway kalandos története.

Cseke Péter |

Otthonosság és illetékesség

... régóta foglalkoztatnak az otthonirodalom törvényszerűségei. Molter Károly nevezte így a két világháború közötti erdélyi szociográfia alaplúveit.

A Magyar Művészeti Akadémia felkérésére kismonográfiát írok Pomogáts Béláról. Címe: *Otthon mindennél a magyar „szigetengereken”*. Alcíme: *Pomogáts Béla és az „irodalmi nemzet” arculatépítése*. Eből szeretnék bemutatni egy részletet, abban a reményben, hogy e szíven ütően pontos fogalmi ikerpár – *otthonosság és illetékesség* – hozzásegít a 85. életévét októberben töltő szerző százánál több kötetet számláló életművének értelmezéséhez. Ez az odafigyelés részünkről azért is kijár Pomogáts Bélának, mert a Szabédi Napok elmaradhatatlan előadójaként nem csak Szabédi munkásságát illetően gyarapította tudásunkat. A Trianon utáni magyar irodalom értékszerkezetének működését is jobban megismerehettük általa.

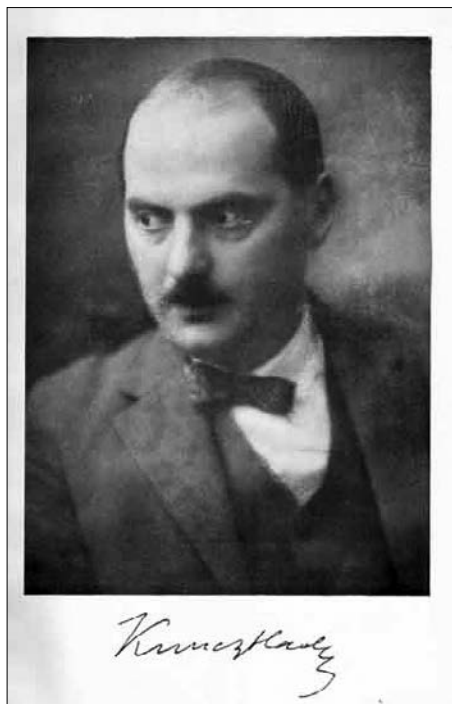
Otthonosság és illetékesség

Egyetemi oktatóként régóta foglalkoztatnak az *otthonirodalom* törvényszerűségei. Molter Károly nevezte így a két világháború közötti erdélyi szociográfia alaplúveit. A 2001-es Németh László-centenárium pedig nemcsak az író eddig még feltáratlan erdélyi kapcsolataira irányította figyelmemet, hanem ezzel együtt a két világháború közötti magyar közgondolkodás korszerűsítését célzó erőfeszítésekre is. Egy korszellem-változtatásra irányuló gondolatrendszer korabeli esélyeire s annak – máig beteljesületlen – utóéletére.

A két világháború közötti tapasztalatok tanúságai szerint az *otthonosság* mindenekelőtt a teremtett világ bensőséges ismeretét jelenti, s egyszersmind ennek az értékvilágnak az érdekképviseletét. Tehát korántsem valaminő regionális vagy netán provinciális elfogultságot. Mert csak az szerezhethet illetékességet erre a kifelé és befelé egyaránt irányuló értékközvetítésre és érdekérvényesítésre, aki egyetemes távlatból közelíti a bensőségesség értékdimenzióhoz, amelyek csak a beavattak számára tárulkoz(hat)nak fel. Az alakítható (preformált) állapotban

megőrzött lét értéképző lehetőségei így vál(hat)nak tudatosan vállalt életvitellé, egyetemességet gazdagító sajátossággá. Ezért örökéletűek számunkra például Balázs Ferenc, Bözödi György és Tamási Áron két világháború közötti kisebbségi létstratégiát megfogalmazó szociográfiái: *A rög alatt* (1936), a *Székely bánja* (1938), a *Szülőföldem* (1939). Mindhárom mű a globalizálódó „nagyvilág” távlatával és az ezeréves magyar történelem tapasztalataival gazdagítja a sorsukat „öntudatlan örökkévalóságként” megélt, felbomlóban lévő erdélyi magyar közösségeket, amelyek akarattuktól függetlenül kerültek kisebbségi helyzetbe. Mindhárom szerző a vegetatív szintre redukált életvitellel szembesülve próbálja ég felé lombosítani az egyetemes élet termőágát.

A romániai útinapló megjelenése után, 1935-ben csaknem egyöntetű elutasítás fogadta a *Tanu* orvos-írójának „kórisméjét”, a morbus minoritatis. A diagnózis ellen legvehemensebben tiltakozók azt vetették Németh László szemére, hogy három hét alatt csak futó benyomásokat szerezhettek, nem alakíthatott ki objektív véleményt a romániai magyarság kisebbségi gondjairól, politikai vezetőinek jellemképéről, a mérvadó értelmiségi személyiségek magatartástípusairól. Aki tisztában van a megismerés ontológiai természetével, az tudhatja: Németh Lászlónak éppen séggel előnyére vált az, hogy a korabeli kicsinyes erdélyi széthúzások nem zavarták meg történelmi mélységlátását, és kívülállóként rövid idő alatt is jóval lényegesebb dolgokat vett észre, mint azok, akik önkörükbe zártan a kisebbségi viszonyrendszer hálójában kilátástalanul vergődtek. Tamási szerint „a mi problémáinkat éles szemmel mind kihalászta és tiszteletreméltó bátorsággal beszélt róluk”. Másrészt pedig úgy igaz, hogy a magyarság sorskérdéseivel viaskodó, a magyar közgondolkodás korszerű értékszerkezetének a megteremtésére vállalkozó Németh László *folyamatosan és a leghitelesebb forrásból* tájékozódott a Trianon utáni erdélyi

Kunca Aladar (1885–1931). Forrás: Élő Székelyföld Munkacsoport honlapja

változásokat illetően: a szépirodalom-ból. Tamási feltűnése után tekintetét egyfolytában Erdélyen tartotta. Nem azért, mintha az erdélyi irodalom fanatikusa lett volna – Erdélyben is a kiemelkedő tehetségeket kereste. Tamásit épp azzal becsülte, hogy írásművészetének egyenlenségeit a legszigorúbb kritikával illette. Személyes felelősséget érzett azért, hogy író társa – a harmincas évektől: eszmetársa – tehetségéhez méltó művekkel gazdagíthassa a magyar irodalmat.

A huzamosabb magyarországi tartózkodásait anyagilag lehetővé tevő Baumgarten-díjak jóvoltából Tamási Áron is a leghitelesebb forrásokból tájékozódhatott az ottani viszonyokat illetően: a társadalmi és nemzeti gondokat felvállaló, demokratikus megoldásokért küzdő népi írók táborának eszméltető küzdelmeiből. Amelyekből a legtermészetesebb módon maga is kivette a részét. Nem csupán egyre tekintélyesebb írói rangjával szerezte meg ehhez az illetékeséget – mindenekelőtt erdélyi felelősségvállalása jogán. Meggyőződéssel vallotta, hogy „a mi belső erdélyi problémáink megoldásának a lehetősége nagyon szorosan összefügg azzal, hogy Magyarországon egy demokratikusabb rendszer és egy olyan népi fel fogás kerekedjék felül, amely gyökereitől kezdve nemzeti, de ugyanakkor szociális szempontból is kielégítő”. Ennek érdekében – hangsúlyozta 1936 áprilisában, amikor a Németh Lászlót ért

erdélyi és magyarországi támadások kapcsán a *Független Újság* riportere szóra bírta – sosem mond le arról a jogáról, hogy az „új, egészségesebb és szociálisabb Magyarország ügyét” a szíven viselje, s hogy ennek érdekében kritikát is gyakoroljon. Nemcsak Magyarországon, hanem Erdélyben is. Mert megdöbbenéssel kellett tapasztalnia, hogy itt olyan emberek tiltakoznak a magyarországi kritika ellen, akik „a magyar szellemi egységet citerázzák, valahányszor »erkölcsi« hasznot és előbbre jutást jelent az nekik. Aki nem hajlandó túrni azt a kritikát, amely odaát jön, semmi jogcíme arra, hogy a magyarországi viszonyok és jelenségek felett bírálatot gyakoroljon.”

Erdély-kép és nemzettudat

Mint ismeretes, Benedek Elek és Kós Károly évtizedekkel az összeomlás előtt figyelmeztetett a Trianonhoz vezető végzetes történelmi vétkekre és megbo csáthatatlan mulasztásokra. Németh László ezek tudatában kereste a nemzeti – és tágabb értelemben: a kelet-közép-európai – megújulás erőforrásait. Pomogáts Bélát a magyar nemzettudat működésének 1956 utáni rövidzárlatai készítetik Erdély-járáásra, a történelmi Erdély múltjának búvárlására. Történelmi, politikatörténelmi, eszmetörténelmi, művelődéstörténelmi s nem utolsósorban széles körű irodalmi tájékozottsága alapján alakította ki – részben a hivatalos magyar történetírást megelőzve, másrészt a román felfogás ismeretében – a maga Erdély-képét, amellyel egy szervesen kiépítendő nemzettudat szükségességére figyelmeztethetett. Szellemi értékeink számon tartójaként – akárcsak kortársai közül Czine Mihály, Ilia Mihály – nemzedékeket nevelt tudatos Erdély-ismeretre.

Folyóiratok és könyvek hasábjain épp úgy, mint előadásaival, személyes jelenlétével.

Nemcsak Magyarországon, hanem Erdélyben is.

Valamikor a hetvenes évek derekán történt, hogy egy kora esti órában telefonált Beke György: amint tehetem, lépjek át hozzá a Borhánca utcába. Akkoriban ötpercnyi járásra laktunk egymástól, s attól kezdve, hogy több mint két évtizedes bukaresti „szolgálat” után átköltözött Kolozsvárra, erdélyi barangoló könyveinek színhelyközelébe, gyakorta szerét ejtettük a tartalmas esti beszélgetéseknek. Érkezésemkor Pomogáts Béla kelt fel a vacsoraasztal mellől. Egy-kettőre kiderült, hogy a magam

szociográfiai riportkísérletei sem voltak már ismeretlenek számára (a műfajt irodalmi lapszerkesztőként is felvállaló Gálfalvi Györggyel és a mesterrangra törő Beke Györggyel „triumvirátusban” épp az idő tájt kísérleteztünk a két világháború közötti *otthonirodalom* termőágának újraoltásával, közéleti „teherbírásának” kipróbálásával), de amint szóba került doktori értekezésem tárgya, rögtön megváltozott beszélgetésünk iránya. Annyira belemerültünk a két világháború közötti népi irodalom erdélyi forrásvidékének értékvilágába, hogy másnapra is jócskán maradt az irodalomtörténészekre váró feladatok számbavételéből.

Fél órával később a szekuritáté épületébe láttam besirülni kísérőnket.

Hogy a kolozsvári Sétatéren mi minn ddel gyarapította még tudásomat és szakirodalmi tájékozódásomat, annak nyomjeleit bárki felfedezheti a Balassi Kiadónál 2000-ben napvilágot látott Horváth István-monográfiámban. Ennek kiemelésével mindössze annyit szeretnék érzékeltetni, hogy egy olyan időszakban vált szellemi mentorommá, amikor az erdélyi irodalomtörténet-írás épp csak próbált kiszabadulni az egyoldalú baloldali szemlélet két évtizedes kalodájából; amikor a kisebbségi sor-specsés irodalmak alapvető kérdéseit Magyarországon sem lehetett érdemben felvetni. Akkori beszélgetéseink nyomán a magyar irodalom értékszerkezetének olyan szemlélete képződött meg bennem, amelyet az értékrendváltó kilencvenes évek divatos kanonizációja sem tudott kikezdeni. (Hogy első kolozsvári találkozásunk „hanganyaga” mennyire és mivel duzzasztotta Pomogáts romániai dosszióját? Annyi bizonyos, hogy a „fülesek” már akkor kitüntették figyelmükkel. Mert alighogy beléptünk a Napoca szálló halljába – az ajándékba hozott könyvekért kellett felmennünk a negyedik emeletre –, a háttérből szempillantás alatt mellénk csapódott egy „úriember”, franciás könnyedséggel élénk csevegésbe kezdett, majd miután a liftből kiszálltunk, sietősen elköszönt. Hangtalanul csukta be maga mögött a szomszéd szoba ajtaját. Mire Béla csak annyit jegyzett meg a maga szokásos szarkazmusával: „Tudod, ez egy olyan szoba...” Fél órával később a szekuritáté épületébe láttam besirülni kísérőnket.

Nyársaló tekintettel biccentett felém a túlsó járdáról...

A magyarságismeret erdélyi forrásvidékein

A 2001-ben megjelent *Változó Erdély* című kötetének tanulmányait, vallomásait és naplójegyzeteit olvasva meggyőződhettem arról, hogy a családi indítatásnak és az idejekorán átélt irodalmi/művészeti élményeknek mennyire meghatározó szerepük van a tudatos magyarságismeret kialakításában. A budapesti születésű Pomogáts Béla alig múlt hatéves, amikor az észak-erdélyi bevonulásból megtérő édesapja egy román nyelvkönyvet tett elébe; első „moziélménye” a visszacsatolást megörökítő dokumentumfilm látványa volt 1941-ben. Ezt követően valósággal falta a családi könyvtárban, majd a nagy hírű piarista gimnáziumban felfedezett erdélyi tárgyú műveket. A *Fekete kolostort* már annak a tudatában vette a kezébe, hogy édesanyja, dr. Bezsilla Erzsébet, aki fiatal orvosként a Herczog klinikán dolgozott, ismerte Kuncz Aladárt. Az életből távozót. Bizonyára ennek a megrázó „indítatásnak” is köze volt ahhoz, hogy a későbbi monográfiaíró negyedéves bölcsészhallgató korában – 1956 szeptemberében! – épp Kuncz Aladár irodalom-szervezői munkásságát választotta egyetemi szakdolgozata tárgyául. A nyiladozó szellemi szabadság és az ígéretesnek mutatókozó közszellemváltás légkörében ugyanis már arra kereste a választ: az irodalom „mint szellemi és nemzeti intézmény” kisebbségi helyzetben miként tehet eleget felismert szerepvállalásainak?

A dolgozat elkészült, írója a megszerzett diploma birtokában gyakornoki álláshoz is jutott az MTA Irodalomtudományi Intézetében, ám munkához már nem kezdhetett, mert egy őszi éjszakán a Gyorskocsi utcai „vizsgálati osztályon” találta magát. Tököli internáló tábor, rendőri felügyelet, állástalanság, technikai tanárkodás következett, amíg 1965-ben sikerült visszakerülnie első munkahelyére. Ahol sürgősen hozzálátott régóta dédelgetett Kuncz-témája újbóli – immár monografikus igényű – feldolgozásához. Az 1968-as „európai nyitást” előkészítő időszak – jóllehet csak átmenetinek bizonyult – kedvezett a történelmi tisztánlátásnak, a korábbi téveszmék kritikai szemléletének, az irodalom „önfelszabadító” harcának. Mindez jótékonyan hatott az 1968 nyarán – nem kis huzavona után – napvilágot látott szintézis szemléleti

Pomogáts Béla. Fénykép: Wikipédia

megalapozására. Ugyancsak előnyére vált az ígéretes irodalomtörténeti pályakezdést releváló műnek, hogy szerzője a tököli internálótáborban szerzett tapasztalatai birtokában nagyobb empátiával szólhatott a francia fogságot túlélő Kuncz Aladár munkásságáról. Arról a nyugatos kultúrán nevelkedett magyar íróról és erdélyi irodalom-szervezőről, aki – „európai szintű” megaláztatásai ellenére, vagy éppen azért?! – kisebbségi helyzetében is az európai szellemet képviselte.

A Kuncz-monográfia egyből megalapozta a szerző irodalomtörténeti hírnevét.

Kétségtelen, hogy a „jó órában” született Kuncz-monográfia egyből megalapozta a szerző irodalomtörténeti hírnevét. Erdélyben mindenképpen. A Németh Lászlóéhoz hasonló háromhetes romániai útja során – 1969 januárjában – ez volt az „útlevele” mindazokhoz, akiket Bukarestben, Brassóban, Marosvásárhelyen és Kolozsváron felkeresett. Merthogy a kötet megjelenésének a híre mindenhol megelőzte. Ezeknek az emlékeknek a felidézése kapcsán írja *Az én Erdélyem* című vallomásos fejezetben: „Könyvem első sorban a »transzilvánista« irodalomról adott képet, akkoriban ez még kihívó újdonságnak és szinte ellenzéki gesztusnak számított, minthogy a hivatalos romániai magyar irodalomtörténet-írás

szinte csak az egykori *Korunk* körül gyülekező baloldali irodalmat ismerte el. (Igaz, Kós Károlyról és társairól az akkori *Népszabadság* cikkírója is mint »vesztett nacionalistákról« beszélt.)”

A Kuncz-monográfia második – javított és bővített – kiadása 2001 elején jelent meg a Kriterionnál, egy akkortájt indult (erdélyi klasszikusainkat és kortársainkat bemutató, értékmentésre és értékteremtésre egyaránt ösztönző) sorozat darabjaként. A két kiadás egybevetéséből egyértelműen kiderül, hogy a szerzőnek az irodalmi értékrendváltás idején sem volt oka alapvetően „javítani” pályakezdő műve szemléleti betájolásán.

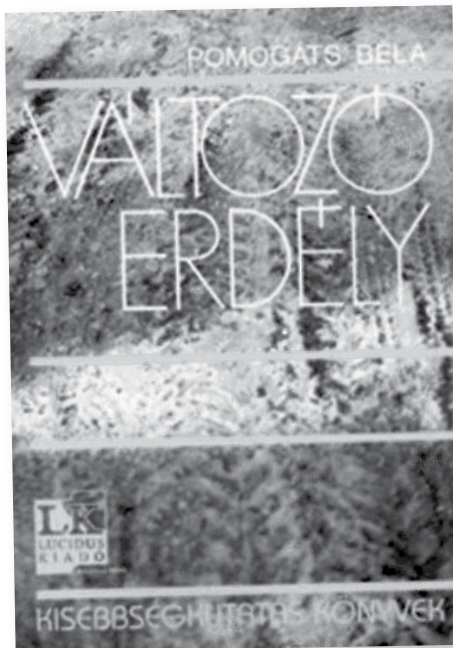
Az a tény, hogy ez a kötet immár Kolozsvárt láthatott napvilágot, önmagában is jelzésértékű. A szellemi elszigeteltség és leépülés évtizedei után újolag az „építő Erdély” képét sugallja. Hogy ennek a körvonalai egyre biztatóbban kirajzolódjanak – miként a változó Erdély változatlan gondjait, önértéktudat-erősítő eredményeit és jövőteremtő célkitűzéseit szemrevételező újabb és legújabb keletű Pomogáts-könyvek tanúsítják (*Jékely Zoltán*, monográfia, 1986.; *Jelenidő az erdélyi magyar irodalomban*, tanulmányok, 1987.; *Kisebbség és humánium*. Műértelmezések az erdélyi magyar irodalomból. Tanulmányok, kritikák, 1990.; *Erdély jelene és jövője*. Tanulmányok és előadások. Szerk.: Beke György, Pomogáts Béla. Erdélyi Szövetség, Bp., 1991.; *Erdélyi magyar városképek*. Bp., 1994.; *Erdélyi tükör*. Tanulmányok és emlékezések, 1995.; *Budapesti néző*. Minerva, Kolozsvár, 1997.; *Kisebbségben és magyarságban*. Bp., 1997.; *Épülő hidak*. Magyarok és románok. Bp., 1998.; *In memoriam Dsida Jenő*. Nap Kiadó, Bp., 1998.; *Műhely Erdélyben*. Tanulmányok és kritikák. Közdok, Bp., 2001.; *Villanófényben*. Száz erdélyi arckép. Közdok, Bp., 2002.; *A kor falára*. *Áprily Lajos emlékezete*. Válogatta, szerkesztette, összeállította: Pomogáts Béla. Nap Kiadó, Bp., 2002.; *Jelszó és mítosz*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2003.; *Erdélyi autonómia – európai integráció*. NAT Könyvek, Nagyvárad, 2004.; *Dsida Jenő emlékkönyv*. Szerkesztette Pomogáts Béla. Lucidus, Bp., 2007.; *Beke György emlékezete*. Halálának első évfordulójára. Szerkesztette Pomogáts Béla. Közdok, Bp., 2008.; *Psalmus Hungaricus*. Szépirodalmi művek és történelmi dokumentumok Erdély 1918–1920-as elszakításáról. Válogatta, szerkesztette Pomogáts Béla. Kráter, Bp., 2010.; *Erdélyről Trianonban*. Sajtó alá rendezte Pomogáts Béla. Mentor, Marosvásárhely, 2010.; *Haza, a magasban*. A „kettős kötődés”-vita 1968–1969. Mentor Kiadó,

Marosvásárhely, 2011.; *Erdélyi irodalom, Nyugatról nézve*. Az Új Látóhatár az erdélyi magyar irodalomról. Összeállította, bevezetővel ellátta Pomogáts Béla. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Bp., 2011.; *Erdélyi irodalom, Nyugatról nézve*. Az Új Látóhatár az erdélyi magyar irodalomról. Összeállította, bevezetővel ellátta Pomogáts Béla. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Bp., 2011.; *Magyar az űzött magyarságban*. Szépirodalmi művek és történelmi dokumentumok az 1916-os erdélyi román betörésről és visszaveréséről. Válogatta, szerkesztette Pomogáts Béla. Kráter, Pomáz, 2012.; *Műhely Kolozsváron*. Írások a Korunk című folyóiratban. Székely Ház Közhasznú Alapítvány. Bp., 2013.; *„Bátrabb igazságokért”*. Illyés Gyula az erdélyi magyarságról, 1977–1978. Válogatás, sajtó alá rendezés, előszó: Pomogáts Béla. Mentor, Marosvásárhely, 2013.; *Műhely Kolozsváron*. Írások a Korunk című folyóiratban. Székely Ház Közhasznú Alapítvány. Bp., 2013.; *Magyar Erdély*. Tanulmányok. Hét Krajcár Kiadó, Bp., 2015.)

Mindebben érdemi része van a Kuncz-monográfia megírása során szerzett tapasztalatoknak, amelyek elvezettek a *Magyar irodalom Erdélyben* című színtézisének a megírásához (Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2008–2010.).

A szerző integráló személyisége történelmi századokat, történelmi ország-részeket, szellemi/irodalmi irányzatokat, nemzedékeket, alkotói műhelyeket és „öntörvényű” egyéniségeket köt össze a Kárpát-medencében, illetve a nyugati diaszpórában. Sokrétű életművének csupán egyik vonulata az Erdély-ismeretet 1968 óta folyamatosan gazdagító könyveinek sora. Ámde ez korántsem „oldalági” melléktermék – önmagában is életművel felérlő szellemi teljesítmény.

A magyar Erdély jövője iránti történelmi felelősség felismerése és tudatosítása attól kezdve válik igazán sorsproblémájává, amikor – akárcsak Sütő András gerincegyenesítő szavait – Romániából „örök időkre” kitiltották –, és a kádári Magyarországon is egyre kevésbé viselték el lelkiismeret-nyugtalanító hangját. Érthető hát, hogy az 1989-es romániai fordulat után az elsők között jelentkezett szellemi újjáépítésre. Azóta nemcsak könyveit küldi maga helyett Erdélybe – személyesen is tekintélyes részt vállal közös elgondolásaink életre keltésében. Kolozsvár, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Arad, Temesvár megpezsdült

Pomogáts Béla *Változó Erdély* című, 2001-ben megjelent tanulmánykötetének borítója

magyar szellemi életének rendezvényei, rendezvénysorozatai elképzelhetetlenek Pomogáts Béla előadásai nélkül. Ami ettől elválaszthatatlan és a szó szoros értelmében ugyancsak alapvető: az Anyanyelvi Konferencia és az Írószövetség elnökeként, alapítványi kuratóriumok tagjaként olyan fórumokon is felvállal(hat)ta az erdélyi, a partiumi szellemi építkezések érdekképviselőjét, amelyek döntésétől a szóban forgó rendezvények (a kolozsvári Szabédi Napok, a szatmárnémeti Szilágyi Domokos- és Páskándi-megemlékezések, illetve Jakabffy Elemér-kisebbségtudományi konferenciák és Gellért Sándor-szavalóversenyek, az aradi, nagyvárad és kolozsvári sajtótudományi konferenciák, a temesvári szórványkutató-rendezvények. stb.) anyagi támogatottságának a mértéke függött. Az ő helyzet- és igényismeretének, személyes felelősségvállalásának is köszönhető az erdélyi lap- és könyvkultúra életben maradása, talpra állítása. Természetes, hogy írásaival a *Korunk*, a *Helikon*, a *Látó*, a *Művelődés*, a *Hét*, a *Szabadság* hasábjain is rendszeresen „jelen van”. Az viszont már korántsem tekinthető természetesnek, hogy az a szerző, aki annyi kiadványában állította a nemzet elé a történelmi és a két világháború közötti magyar Erdély magatartásmintáit, épp a mai erdélyi könyvpiacról hiányzik. (A *Változó Erdély*hez például magam is csak a kiadó jóvoltából juthattam hozzá Budapesten, az azt követően megjelent *Transzylvan hősköltemény*-t pedig a szerző ajándékként vehettem

a kezembe.) De hát ez is – megoldásra váró – közös gondjaink egyike. Annak a felismerésnek a jegyében, amit Pomogáts Béla így fogalmaz meg: „Egy nemzeti közösség, egy közösségi identitás, egy kultúra fennmaradása mindig köznap felelősségvállalást, elkötelezettséget és cselekvést követel. És ebben mindenkinek a maga lelkiismerete szerint kell eljárnia...” Hogy a magyar Erdély megmaradjon, és ismét nemzetgazdagító erőforrássá válhasson.

Pomogáts Béla indulásától kezdve azon munkálkodik, hogy a magyar irodalom értékteremtő törekvései – bármilyen szellemi égőv jegyében is jöttek létre a „nem egy életre született alkotások” – a nemzeti identitás fenntartásában és az ettől elválaszthatatlan „örök humánium” gazdagításában nyerhesék el végső értelmüket. Az irodalmi tudatszféráat elemezve az a meggyőződés vezérelti, hogy a kisebbségi helyzetben született alkotások sajátosságai épp az intenzívebb helyzetérzékelés és az „érdekorizált” korérzékenység révén jelenthetnek eszméletető többletet. Erdélyi tárgyú könyveiből és irodalmi tanulmányaiból messze világlóan sugárzik: jóllehet „halmozottan hátrányos helyzetéből” adódóan állandóan funkcionális zavarokkal küszködik ez az irodalom, intézményrendszerének kényszerű újjáépítéseivel, meg-megújuló szerepfelismeréseivel a legtisztább nemzeti és emberi eszményeinkkel szembesíthet.

Egyéni és közösségi magatartásmoddal fedez fel Pomogáts Béla a kisebbségi irodalmak működésében, leginkább pedig az erdélyiben. Ezt illetően legmeggyőzőbb érvei – a meghatározó szellemtörténeti nézőpontok következetes érvényesítése mellett – kétségtelenül árnyalt műelemzésekből fakadnak. Irodalomtörténeti összegezései mögött mindig ott érezzük a számára is élményt jelentő művek „hátróságát”, esztétikai értéktartományát. Amiként elemzései mögöl mindegyre felsejlenek a művek keletkezés- és befogadástörténetének – az irodalomnak mint intézménynek a működésétől elválaszthatatlan – korszéklikus jegyei is.

Ahogy a figyelmét felkeltő örvendetes változásokat és a megnyugtató megoldást sürgető gondokat az egyetemes magyarság és az európaiság összefüggésrendszerében vizsgálja, az erdélyi irodalmi törekvéseket, jelenségeket, egyedi alkotásokat is szemlélettágító értékskálán emeli a nemzeti köztudatba. Babits, Kuncz, Németh László szellemképe vezérelti ma is: a maga körül tiszta helyzetet teremtő emelkedő nemzet európai önrértékadata.

A megfigyelt történelemkör (1.)

A Salamon Ernő-középiskola történelemköréről (1979–1989)

Az

1978–79-es tanévtől kezdődően oktattam a Salamon Ernő-középiskolában. Itt – mint korábbi munkahelyemen, Gyergyóremetén – kötelességemnek tartottam a magyar múlt reális oktatását, főleg a szülőföld történetének a megismertetését. Mivel a korabeli oktatási programok nem tették lehetővé a magyar történelem széleskörű, részletes tanítását, elhatároztam a történelemkör létrehozását. Tanítványaimnak nemcsak Székelyföld, s ezen belül Gyergyó múltjának a megtanítását tűztem ki célul, de a história megszerettetését is kötelességemnek tekintettem. Mindezt nem valósíthattam meg másként, mint a kutatómunka titkaiba való beavatással. A történelemkör az önkéntesség elve alapján szerveződött. Kezdetben csupán azon osztályokból voltak történelemköröseim, melyekben tanítottam, később azonban olyan osztályokból is megkelestek a diákok, ahol a történelmet nem én oktattam. Már az első esztendőben elvittem diákjaimat a csíkszeredai levéltárba, ahol megismerkedhettek azokkal az okiratokkal, oklevelekkel, amelyek alapján a történészek történelmi műveiket, alkotásaikat elkészíthetik. Megpróbáltuk felhasználni a helyi hagyományokat is.

A diákdolgozatok még 1978 végén elkészültek, így 1979. január 27-én megszervezhettük az első diáktudományos ülészakot a kör tagjaival. A tudományos értekezésről a *Hargita* című megyei napilapban Bálint András Kis történészek – nagy témák címmel a következőket írta: „A hír ennyi lenne: a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő líceumban ma (január 27-én) tudományos ülészakot tart a tanulók történelmi-néprajzi köre. Bizonyára, maga ez a tudósítás is sok hallgatót vonzana a kisvárosban az ülészakra, de figyelemfelkeltőül írjunk ide néhány dolgozattímet: A *gyergyói*

társadalmiszerkezet kialakulása a XIV–XVI. században, *Gyergyó gazdasági, társadalmi élete a XVI–XVII. században*, *Gyergyó politikai története a XVII–XVIII. században*, *Tatárbetörések Hargita megyében*, *A véres farsang, 1848–1849 Gyergyóban*, *A szárhegyi Lázár kastély története*, *Az 1925-ös gyergyói sztrájk*, *Gyergyói faluhatárok*, *A halászat története*, *Gyergyói malmok*. A röviden idézett címek a líceum kis történelemszeinek komoly munkáját, a tanári szakirányítás felelősségét szemléltetik. Hadd olvassuk az érdekes dolgozatokat mielőbb a líceum évkönyvében is.”¹

Diákjaimmal 1979 áprilisában, a tavaszi vakációban Kolozsvárra utaztunk, ahol az ún. Korunk-délelőtti meghívottjai voltunk. Tudnunk kell, hogy az 1989-es rendszerváltás előtt a Korunk-délelőttök képezték a magyarság tudományos – kulturális megnyilvánulásainak a legmagasabb fórumát. Ezért igen nagy megtiszteltetést jelentett egy akkor közepes színvonalúnak számító iskola tanulóinak a meghívása egy olyan rendezvénysorozatra, amelyben legnevesebb tudósaink, íróink tartottak értekezéseket. A *Korunk* című havilap híreiben a következőképpen mutatta be a történelemkörösök előadás sorozatát: „Az április 6-i Korunk-délelőttön a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő középiskola tanulói Garda Dezső történelemtanár irányításával helyismereti előadásokat tartottak: Szabó Lvente (*A gyergyói társadalmiszerkezet kialakulása*), Kastal Lajos [*Véres farsang (Az 1596-os gyergyói felkelés)*], Lukács Mónika (*Gyergyó gazdasági-társadalmi szerkezete a XVI–XVII. században*), Jakab Zoltán (*Képek Gyergyó politikai történetéből a XVI–XVIII. században*), Ványolós Rajmond (*Both vára története*). Bíró György-Selyem Tamás (*A gyergyói határ kérdése*), Vetési Zoltán (*Tatár betörések*

A diákdolgozatok még 1978 végén elkészültek, így 1979. január 27-én megszervezhettük az első diáktudományos ülészakot a kör tagjaival.

A bukaresti Petőfi-házban 1982. október 14-én megtartott helytörténeti diákelőadás plakátjának felső része

Bajkó Piroska felolvassa dolgozatát a Korunk szerkesztőségében

a mai Hargita megye területére), Pócs Sándor (*A magántulajdon megerősödése Gyergyóban*), Keresztes Levente (*Kereskedelmi útvonalak Gyergyóban*), Crișan Hunor Flaviu (*Morile din zona Gheorghieniului (Gyergyói malmok)*), Csergő Gábor (*A szárhegyi Lázár-kastély története és leírása*), Baricz Mária (*1848–1849 Gyergyóban*), Bajkó Ida–Stela Sârbu (*Képek a gyergyói munkásmozgalom történetéből*).⁷²

Diákjaim kolozsvári helytállásáról Füstös Jenő a *Hargita* című lap főszerkesztő helyettese a következőket írta: „A gyergyószentmiklósi Salamon Ernő líceum történelmkörének diákjai április első felében, tanulmányi úton jártak Kolozsvár–Napocán.

Felkeresték a város fontosabb ipari vállalatait, művelődési intézményeit, találkoztak neves történészekkel, és a látogatás fénypontjaként április 6-án tudományos ülészakot tartottak a *Korunk* szerkesztőségében. Az ülészakon meghívottként részt vettek történészek, egyetemi tanárok, a municípium líceumainak történelem szakos tanárai. Az ülészokról szóló tudósítást a kolozsvári rádió magyar nyelvű adása április 17-én az ifjúsági adás keretében is sugározta. A résztvevők és a rádióhallgatók nagy figyelemmel hallgatták a diák-„tudósok”, kutatók dolgozatait, amelyek közül megemlíthetők a Bajkó Ida–Stela Sârbu: *Képek a gyergyói munkásmozgalom történetéből*, a Baricz Mária: *1848–1849 Gyergyóban*; Csergő Gábor: *A szárhegyi Lázár kastély története és leírása*; Kastal Lajos: *Véres farsang (az 1596-os gyergyói felkelés)* témájú

előadások, valamint a többi kutatási címek is, amelyeket Szabó Levente, Lukács Mónika, Jakab Zoltán, Ványolós Rajmond, Bíró György, Selyem Tamás, Vetési Zoltán, Pócs Sándor, Keresztes Levente és Crișan Hunor Flaviu tanulók készítettek el.

A Herédi Gusztáv szerkesztő által vezetett első tudományos diáktalálkozó résztvevőinek újszerű bekapcsolódását hazánk történelmének megismerésébe, Imreh István professzor nagyra értékelt, és további munkára ösztönözte a tanulók kutató tevékenységét a Gyergyómedence történelmének korszerű feltárásában.

A Salamon Ernő Ipari Líceum diákjait már láttuk a TV ernyőjén vetélkedőn, versenyeken, de ez az új bemutatkozásuk a kutatók szerepében – úttörőileg hat a szakkörök tevékenységében. Igazolja a líceum pártalapszervezetének igazgatóságának a törekvését az oktató-nevelő folyamat korszerűsítésére, a tanulók aktív bekapcsolására az ismeretszerzésbe. A történelmi szakör mintaszerű vezetéséért elismerés illeti Garda Dezső történelem szakos tanárt.⁷³

A gyergyószentmiklósi történelmkör tevékenységére a korabeli politikai rendőrség, a szekuritáté is felfigyelt, amely mindent elkövetett a kör lejáratására, a tanulók tudományos kutatásának a leértékelésére. (Mindezekről a volt politikai rendőrség 1989 után kuthatathóvá vált irataiból, a szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács Levéltárában – román rövidítéssel: ACN-SAS – szerezhetünk tudomást – szerk.

megj.) A kolozsvári tudományos előadássorozaton való részvételről 1979. április 20-i szekus jelentésben Varró János, Vasilescu álnév alatt szerepelt informátor a következőket írta: „Április 6-án a *Korunk* kolozsvár–napocai szerkesztőségében fogadták a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő líceum történelmkörét Hargita megyéből. Ez alkalommal ennek a történelmkörnek a tagjai bemutatottak néhány dolgozatot saját kutatásaik alapján. Valójában tudományos vezetőjük rendelkezésükre bocsájtott néhány ócska, szemléletében elavult tanulmányt, és ennek alapján készítettek kivonatokat, melyekből érződött az elavult felfogás a történelmi eseményekről. Ennek szellemében ők mindig a székelyek vitézségéről és haladó szelleméről beszéltek.

Számomra érthetetlen, miként adott lehetőséget a *Korunk* szerkesztősége egy ilyen kör megnyilvánulásra, egy ilyen tudományos vezető irányításával, melynek semmilyen pozitív eredménye nem lehet. A *Korunk* rendezvény megszervezése Herédi Gusztáv szerkesztő által azért érthetetlen, mert ennek a körnek a színvonala nem emelkedett egy másodrangú iskola irodalmi körének a szintjére. Nem értem, mit kerestek ott értelmiségünk kiváló egyéniségei: egyetemi tanárok, kutatók, lapszerkesztők, hogy órákon keresztül hallgassák a kör tanulóinak gyermektegy, unalmas dolgozatait.

A gyergyószentmiklósi történelmkör tevékenységére a korabeli politikai rendőrség, a szekuritáté is felfigyelt, amely mindent elkövetett a kör lejáratására.

Természetesen, hogy a találkozóknak jól átgondolt célja volt: ezek a szervezők a találkozó sikerével, a hallgatók tapsival akarták befolyásolni ezeket a naiv gyerekeket, hogy aktívabban foglalkozzanak a romániai magyar nemzetiség történetével. Ennek a történelmkörnek a tevékenységére és a *Korunk* szerkesztősége vezetőinek a magatartása nagyobb figyelmet érdemel (a jövőben a szekuritáté szervei számára).

A *Korunk* szerkesztőségében tartott rendezvény után a tanulókat meghívтам a Dacia könyvkiadó magyar részlegének szerkesztőségébe, ahol Kerekes..... úrral együtt tudomásukra hoztam

dolgozataik tudományos és ideológiai hibáit. A beszélgetésekből kiderült, hogy a tanulók közül csupán egy tanuló szeretné folytatni tanulmányait a történelem szakon.⁴

A fenti és ehhez hasonló besúgói jelentések ellenére a korabeli sajtó és tudományos életünk kiemelkedő személyiségei értékelték a történelemkör tevékenységét. Így történhetett meg, hogy 1979. december 1-én a *Hargita* egy egész oldalt szentelt a kör tevékenységének és a tanulók dolgozatainak a közlésére.⁵

A *Korunk*-délelőttön való 1979-es évi bemutatkozásunk után Erdély legfontosabb tudományos folyóiratának a vezetői 1980-ban is meghívták a történelemkör tanulóit az újabb *Korunk*-délelőttre, újabb dolgozataik bemutatására. Az eseményről szóló hírben a *Hargita* a következőket írta: „A *Korunk* szerkesztőségének a meghívására a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő líceum és a 6-os számú általános iskola történelemköreinek tagjai tudományos értekezleten vesznek részt Kolozsvár-Napocán, ahol felolvassák dolgozataikat.⁶

A *Korunk* szerkesztőségének híreiben így jelent meg a gyergyói diákok előadássorozata: „Május 31-én Garda Dezső történelemtanár vezetésével 19 gyergyószentmiklósi középiskolás saját helytörténeti kutatásairól számolt be a *Korunk* szerkesztőségében tartott munkaülést keretében.⁷ Az 1980. évi kolozsvári eseményről Herédi Gusztáv, a folyóirat főszerkesztő helyettese a következőket írta: „A *Korunk* szerkesztősége és a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő középiskola között két évtizedes az együttműködés. A szerkesztők évről-évre ellátogattak egyszer-kétszer Gyergyóba, s felolvasóestet szerveztek, előadásokat tartottak, tanácskoztak az iskola tanáraival, diákjaival.

Ennek (is) köszönhetően a *Korunk* hasábjain Gyergyó a többi tájegységhez képest – gyakrabban szerepelt riportokban, tanulmányokban, kisebb hírekben, beszámolóiban.

Újabban ez az együttműködés sajátos formát öltött, amely – ez az igazság – eléggé meglepő, szokatlan s ezért érdemes szóvá tenni. Mondhatni fordult a kocka, s legutóbb nem a szerkesztők látogatták meg az iskolát, hanem a diákok a szerkesztőséget. És az iskolások – becsületükre legyen mondva – nem üres kézzel érkeztek Kolozsvárra, hanem tudományos munkákkal. Tudományos munkákkal? Nem túlzás ez? Attól függ. Mert a Garda Dezső történelemtanár irányításával végzett levéltári kutatásuk

Kémenes Ildikó (gitárral) és Panigay Ilona a *Korunk* szerkesztőségében

valóban tudományos értékű kis dolgozatok megírásához vezetett. »Műveiket« tehát nem tankönyvek és tanulmányok összeolvasása, »kompilációja« alapján állították össze, hanem az eredeti okiratok tanulmányozása nyomán – jórészt ismeretlen – jegyzőkönyvek, hajdani beszámolók, jelentések; panaszlevelek tüzetes – s könnyűnek egyáltalán nem mondható – »feldolgozása« útján.

Közléseik, adataik, megállapításaik és következtetések mindenképpen előbbre viszik Gyergyó, mi több, az egész Székelyföld múltjának megismerését.

Mi történt hát? A tavaly s az idén, május utolsó napján a *Korunk* szerkesztőségében egyetemi tanárok, tudományos kutatók, lap- és tankönyvszerkesztők valamint a kolozsvári 3-as számú középiskolából érkezett diákok előtt a gyergyóiak fölolvasták 8–10 perces kis előadásait; a vidék hajdani birtokviszonyainak, a kereskedelem, ipar kezdetének, az erdőirtás, tutajozás, az örménység megtelepedésének bizonyos kérdéseit világították meg.

A szerkesztőség nevében állítom, hogy a »tudományos szesszió« számunkra is tanulságos volt, kiváltképp a bizonyos vonásai alapján. A főlshóalók egyetértően hangsúlyozták például az előadások realista tárgyilagos jellegét: az örmények beilleszkedésének az eredményeit épp úgy bemutatták, mint káros vonásait, a kétajkú lakosság együttműködéséről ugyanúgy hű képet kaptunk, mint a súlyos nézeteltérésekről.

Ma, amikor történetkutatásunkban ismét előtérbe nyomult a politika- és hadtörténet, s a gazdasági múlt kutatása háttérbe szorult, különös jelentősége

van annak, hogy a gyergyóiak mézszárszékekről és favágásról, tímárműhelyekről és állatkereskedelemtől értekeztek diadalmas csaták és fejedelemválasztások helyett, tutajosokról és marhahajcsárokról, kézművesekről és szatócsokról szóltak, nem hadvezérekéről és hercegkisasszonyokról. A helytörténet korszerű művelésének ma ez az útja; a helytörténet elsősorban gazdaságtörténet.

A helyes önszemléletnek, magunk ismeretének szerves része a történelmi tudat. Ez pedig ismert okok folytán – az ifjúság tudatában egyelőre eléggé kialakulatlan. A gyergyói diákok iparkodása egy mód, egy lehetőség, járható út a történelmi tudat elmélyült kimunkálására. Vállalkozásuk pedig példát nyújthat más iskolák számára: a *Korunk* (s bizonyára a többi lapok is) örömmel fogadnak más helységekből, vidékekről érkező kis tudósokat is.

Az pedig csak természetes, hogy a gyergyóiakat várjuk, fogadjuk a jövőben is.⁸

Az 1980-as évek egy másik kiváló újságíró egyénisége, Cseke Péter is felfigyelt a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő-középiskola történelemkörére. A *Falvak Dolgozó Népe* című hetilapban megjelent értekezésében hangsúlyozta nemzetiségi történelemtudományunk kiemelkedő egyéniségeinek a nyilatkozatait, „akik a történelemkörben látták az önálló kutatómunka eredményességét és azt, hogy ezek a kis dolgozatok hozzájárulnak a helyes történelmi tudat kialakulásához.” A kör tanulóinak biztosított oldalon Erős Tibor⁹ és Márk Zsófia¹⁰ X. osztályos tanulóknak a dolgozatait mutatták be.

Ráduly Sándor előadás közben

A korabeli központi ifjúsági lap, az *Ifjúmunkás* is felfigyelt a történelemkörös tevékenységére. A körü munkával kapcsolatban Vetési László interjút készített velem *Alkotó gondolkodásmód a körben* címmel.¹¹ A lap külön teret biztosított a körü tanulóknak számára. A lap két oldalán megjelent dolgozatok a következők: Molnár Réka: *A kézművesség Gyergyószentmiklóson*; Ráduly Sándor: *Gyergyó településtörténete a XVI. század végéig*; Gencsi Zsolt: *Gyergyószentmiklós a XVII. században*; György Enikő: *Az örömeinek letelepedése*; Pócs Sándor: *Gyergyószentmiklós a XVIII. század végén és a XIX. század elején*.

1981-ben ismét a *Korunk*-délelőtti meghívottai voltunk, de részt vettünk a gyergyószentmiklósi múzeumi héten is. A múzeumi napok keretében szervezett tudományos értekezésről Bajna György azt írta: „A gyergyószentmiklósi Múzeumi Napok emlékezetes esemény maradt a 6-os számú általános iskola történelemkörének előadása. Tegnapelőtt városunk történelméről elevezték fel, dolgozataik olyan élményt jelentettek a hallgatóság számára, amelytől nem lehet könnyen megszabadulni. A pontos adatközlés, a körültekintő munka, a rendszerezés hibátlanúsága, a feldolgozott témák adatgazdagsága feleltette, hogy diákokat hallgatunk – tizenéveseket. Sajnos, nincs hely most mind a tizenhárom felolvasó nevének megemlékezésére, pedig valamennyi megérdemelné a népszerűsítést. Azt azonban nem hallgathatjuk el, hogy tiszteletet ébresztettek bennünk ők, és tanáruk, Garda Dezső, mert megmutatták, mire képes egy ilyen maroknyi közösség is, ha teendőit komolyan végzi.

A történelemkörös ismét bizonyított, és ezzel mindenki – iskola, tanár, tanuló, hallgatóság – csak gazdagodott.”¹²

A történelemkörös fő feladata a szülőföldhöz való ragaszkodás kialakítása volt. Talán ezért is kereste meg az *Ifjúmunkás* szerkesztősége diákjainkat, amikor a szülőföldszeretetről kellett véleményt mondani a romániai ifjú magyar közösség részéről. Kérdéseikre történelemkörös tanulóim a következő – a lapban megjelent – válaszokat adták: Berei Csilla: „Körön kívül, körön belül”; Molnár Réka: „Hazaszeretet és önismeret”; Baricz Éva: „Karba tett kézzel nincs szülőföldszeretet”; Baricz Zsuzsa: „Ne legyen üres fogalom.”¹³

**A pontos adatközlés,
a körültekintő
munka, a rendszere-
zés hibátlanúsága,
a feldolgozott témák
adatgazdagsága
feleltette, hogy
diákokat hallgatunk –
tizenéveseket.**

Gyergyószentmiklós 1982-ben ünnepelte első okleveles említésének 650. évfordulóját. Az *Ifjúmunkás* szerkesztősége a történelemkörös tanulóknak dolgozatainak a bemutatásával a következőképpen számolt be erről az eseményről: „Gyergyószentmiklós 1982-ben ünnepli az első okleveles említés 650.

évfordulóját. A gyergyószentmiklósi történelemkörös tanulóknak ennek tiszteletére 16 dolgozatot állítottak össze, melyekben bemutatják a gyergyói agrártelepülések, főleg Gyergyószentmiklós fejlődésének gazdasági-társadalmi körülményeit. A következő három dolgozat ízelítő a nagy munkából.”¹⁴ A két teljes oldalon közölt tanulmányok a következők voltak: Baricz Éva: *A városiasodás feltételeinek alakulása Gyergyószentmiklóson*; Kari Attila: *Gyergyószentmiklós város*, Berei Csilla: *A gyergyói vasút*.¹⁵

1982-ben ismét részt vettünk a *Korunk*-délelőttön. Fő témánk Gyergyószentmiklós első okleveles említésének 650., illetve Salamon Ernő születésének a 70. évfordulója volt. A *Korunk*-délelőtti lefolyásáról a kolozsvári napilapban a következőket olvashatjuk: „Immár évek óta megismétlődő (szellemi) eseménye a nyárelőnek a gyergyói kisdiákok látogatása. Nem egyszerű osztály- vagy iskolakirándulás ez. Sokkal több annál! Garda Dezső történelemtanár »gyerekei«, a Salamon Ernő Líceum és a 6-os számú Általános Iskola (előzetes hírlapunkban tévesen kolozsváriként jelent meg) történelem-körének tagjai mintha már kötelességüknek tekintenék azt, hogy évről évre számot adjanak a *Korunk* szerkesztőségi szobájában összegyűltek előtt mindarról, amit egy iskolaév alatt dolgoztak. Elh hozzánk egy év lelkes bűvárló, kutató, önismeretet és történelmi tájékozódást fejlesztő munkájának kis eredményeit. Büszkén hozzák, az elvégzett munka örömeivel! S mi – néhányan –, akik úgy éreztük, hogy kötelességünk a kis követek fogadása, e nem túl látványos (és nem megfelelően elit) rendezvényen, különös élménnyel távoztunk. Diákok is jöttek, kolozsvári diákok (tanárok hozták őket). Egy-kettő eleinte mintha lefitymálóan mustárgatta volna az iskolaruhás, karszámos »vidékieket«. Aztán őket is figyelemre kényszerítették a kis felolvasók! Az értékek nyilván viszonylagosak, a dolgozatok színvonala is az elkészítők képességei szerint ingadozott. Mindemellett nagyon sok értékes, mércével mérhető helytörténelmi megállapítás hangzott el a kis történészek szájából. A történelemtanár, aki izgalommal figyelte tanítványait, joggal pillantott büszkén az előadásukat befejezőkre. Az ő eredménye is a gyermekek büszke értékalkotása! S ha ez az évek óta tartó lelkes tanár–diák kapcsolat semmi más értéket nem hordozna (márpedig hordoz), ez akkor is elismerést arathatna. Divat manapság az identitástudat válságáról beszélni. Nos, ezek a gyermekek, gyergyói kisdiákok meggyőztek arról, hogy ők nem szenvednek e kortünetnek

Dezsi Csaba felolvassa dolgozatát a Korunk szerkesztőségében. A fényképeket a Történelemtörzsgazdasági tagjai készítették az 1982 és 1985 közötti időszakban.

tartott bajban. Sőt, ők, akik leckét felmondani jöttek, bizonyára kételyekkel teli, végül (gondolom nem túlzás) leckét adtak, receptet e „lelki nyavalya” orvoslására. (...) Remélhetőleg, a brassais diákok is – akikkel a *Korunk*-rendezvény után az iskola dísztermében találkoztak a székely gyerekek – barátaivá szegődtek a követeknek, olyannyira, hogy példájukat is követni fogják!¹⁶

A *Korunk*-délelőtről, illetve az ezzel kapcsolatos tanulmányi kirándulásról Panigay Ilona, történelemtörzsgazdasági tagja a következőket írta az *Ifjúmunkás*ban megjelent írásában: „A gyergyószentmiklósi 6-os számú általános iskola és a Salamon Ernő-líceum közös történelemtörzsgazdasági nyári kirándulási programja már iskolaidőben megkezdődött. Jelen voltunk, egy *Korunk*-délelőttön és találkoztunk kolozsvári diákokkal.

Este érkezünk Kolozsvárra és a bükki menedékházban aludtunk. Reggel várt a zsigongó nagyváros. A 3-as számú matematika-fizika líceum tornatermében volt a »főhadiszállásunk«. Innen már közel volt a *Korunk* szerkesztősége, ahol egyetemi tanárok, tudományos kutatók és Salamon Ernő kortársai, lapszerkesztők, valamint a Palkó Attila vezette történelemtörzsgazdasági tagjai jelenlétében került sor városunk első okleveles említésének 650 éves évfordulója és líceumunk nevadó költőjének 70. születésnapja megünneplésére. Az ünnepi tudományos értekezletet Herédi Gusztáv, a *Korunk* felelős szerkesztője nyitotta meg, majd átadta a szót Garda Dezsőnek, a történelemtörzsgazdasági vezető tanárának.

Ez alkalommal a következő dolgozatokat olvasták fel: Baricz Éva:

Gyergyószentmiklós története Orbán Balázs leírása alapján; Gál Alíz: *A székely hadsereg alakulása Gyergyóban*; Panigay Ilona: *A határőrezredek megalakulása Gyergyóban*; Turcaş Éva, Turcaş András, Selyem Emese és Székely Magyari Hunor: *Gyergyószentmiklós története a XVII. században Ferenczy György regestruma alapján*; Gál Tünde, Marosvölgyi Alíz, Nagygyörgy Hajnal: *Képek Gyergyó kiváló személyiségeinek életéből*; Bajkó Piroska, Csibi Enikő, Baricz Judit, Kolumbán Katalin, Sárosi Izabella, Zsidó Ágnes: *Képek Gyergyószentmiklós gazdálkodóinak életéből a századforduló korában*; Ráduly Sándor: *Gyergyószentmiklós építészete*; Sólyom Imre, Gudor Zsuzsa, Molnár Atilla: *A gyergyói fafeldolgozás története*; Hompoth Enikő, Tóth Gizella, György Fazekas Emese: *Képek a gyergyói iskolarendszer történetéből*; Kari Atilla, Hosszú Zoltán, Baricz Edit: *Gyergyószentmiklós története a dűlőnevek alapján*; Elekes Róbert, Berei Csilla: *A gyergyói ipar fejlődése a céhrendszertől az ipartestületig*.

Ezután Mráz Lajos, Salamon Ernő kortársa beszélt és a költő verseiből szavalt. Délután találkoztunk a 425. évfordulóját ünneplő Brassai Sámuel Líceum diákjaival, akik ünnepi műsorukból mutattak be részleteket.

Később a Kovács Egyed Emese tanár-nő által vezetett irodalmi kör tagjaival a körtevékenység módszereiről beszélgettünk.

Másnap délelőtt Balogh Edgárral városnéző sétán vettünk részt. Előadónk magyarázata közben szinte magunk előtt láttuk a középkori várost. Sétánk Bene József festőművész műtermében ért

végét, ahol elbeszélgettünk a művésszel. Este színházba voltunk. A következő nap a botanikus kert növénycsodáival ismerkedtünk meg, aztán a Házsongárdi temetőben megnéztük többek között Bölöni Farkas Sándor, Brassai Sámuel, Asztalos István és Nagy István sírját.

Élményekkel gazdagodva tértünk vissza városunkba. Így kezdődött az idei vakáció és történelemtörzsgazdasági lelkes munkájával folytatódik ezen a nyáron is.¹⁷

A kolozsvári rendezvényről Cseke Péter hosszabb írt.¹⁸ A *Falvak Dolgozó Népe* a tudományos értekezletéről közölt tudósítás mellett néhány történelemtörzsgazdasági dolgozatát is bemutatta. A közölt dolgozatok a következők voltak: Csibi Enikő: *Gyergyószentmiklósi földművelés a századfordulón*; Bajkó Piroska: *Cséplés, őrlés, sütés*; Baricz Judit: *Az állatok takarmányozása*; Sárosi Izabella: *Közösségi szokások, erkölcsi normák*; Kolumbán Katalin: *Szomszédsági kötelek*.¹⁹

(Folytatjuk)

Jegyzetek

- 1 Bálint András: Kis történészek – nagy témák. In: *Hargita*, 1979. január 27.
- 2 *Korunk* hírei: *Korunk*, 1979. május
- 3 Füstös Jenő: A múlt megismerésével a jövőért. In: *Hargita*, 1979. április 25.
- 4 Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (A volt titkosszolgálat iratait vizsgáló országos tanács levéltára, a továbbiakban: ACN-SAS). Garda Dezső megfigyelési dossziéja, 172.467. számú csomó, 29. oldal, 1979. 04. 20.
- 5 A gyergyói évszázados harca a társadalmi igazságért – Szemlények a Salamon Ernő líceum történelmi köre dolgozataiból. In: *Hargita*, 1979. december 1.
- 6 *Hargita*. 1980. május 30.
- 7 *Korunk*. 1980. június
- 8 Herédi Gusztáv: Gyergyó és Korunk. In: *Hargita*, 1980. június 25.
- 9 Erős Tibor: Határviták Gyergyóban. In: *Falvak Dolgozó Népe*, 1980. április.
- 10 Márk Zsófia: Állattenyésztés. In: *Falvak Dolgozó Népe*, 1980. április.
- 11 Vetési László: Alkotó gondolkodásmód a körben. In: *Ifjúmunkás*, 1980. november 2.
- 12 Bajna György: A gyergyószentmiklósi múzeumi napok. In: *Hargita*. 1981. május 28.
- 13 *Ifjúmunkás*. 1981. augusztus 23.
- 14 Példamutató dolgozatok. In: *Ifjúmunkás*, 1981. szeptember 13.
- 15 Uo.
- 16 Pillich László: Gyergyószentmiklós kis követei. *Igazság*, 1982. június 2.
- 17 Panigay Ilona: Jó kezdet. In: *Ifjúmunkás*, 1982. augusztus 15.
- 18 Cseke Péter: Városi diákok a földműves életmódról. In: *Falvak Dolgozó Népe*, 1982. szeptember 18.
- 19 Uo.

Killyéni András

Úti cél: Párizs

Az 1924-es olimpiai játékok magyar vonatkozásai

M

ár a Nemzetközi Olimpiai Bizottság megalakulásától (1894) Magyarország fontos szerepet játszott az olimpiai eszme népszerűsítésében. A magyar sportolók részt vettek az első világháború előtti összes olimpián, Budapest neve pedig többször felvetődött, mint lehetséges helyszín. Bár az 1920-as olimpiai helyszín kiválasztásakor a magyar főváros előszavazást nyert, és megkezdődött a nemzeti stadion tervezése is, az elvesztett világháború után Magyarországot (akár csak a többi vesztes országot) nem hívták meg az olimpiai játékokra, melynek végül Antwerpen adott otthont.

Ez nagy csapást jelentett a magyar sportmozgalomnak, amely már 1921-től offenzívát indított annak érdekében, hogy a nemzetközi sportkapcsolatokat felvegye a Nemzetközi Olimpiai Bizottság tagországaival, illetve a párizsi 1924-es játékokra a meghívást kiharcolja. Emellett a sportolók felkészülésének és kiutazásának anyagi támogatása érdekében is hosszasan lobbiznia kellett a Magyar Olimpiai Bizottság vezetőinek.

Végül a párizsi részvétel sikerült, a kiküldött sportolók pedig olyan eredményeket értek el, melyek ismét kiemelték Magyarországot, amely visszatért a nemzetközi sport élmezőnyébe. Sajnos a játékok során számos vitatott döntés fosztotta meg a magyar sportolókat újabb aranyérmek megszerzésétől, a fellebbezés lehetőségével viszont nem éltek a kiküldött vezetők, hogy ez ne ártson az újra kibontakozó nemzetközi sportkapcsolatoknak.

A magyar sportpolitika 1912 és 1924 között

Magyarország a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (NOB) 1894-es megalakulása óta részt vett az olimpiai mozgalomban, s aránylag szerény anyagi támogatás mellett is részt vett az összes olimpiai

játékon. Kemény Ferencet távollétében a NOB alelnökévé választották, sőt 1895-ben Budapest neve is felmerült az első olimpia lehetséges helyszínéként. Coubertin javasolta, hogy a görögök visszalépése esetén felajánlja a lebonyolítást Budapestnek, Kemény Ferenc pedig remélte, hogy a millenniumi ünnepekre készülő magyar főváros szervezheti a játékokat az esemény keretében.¹

A magyar sport nemzetközi megítélése ebben az időszakban igen jó volt. Ezt nagymértékben elősegítette, hogy a magyar sportvezetés a belső viták ellenére mindent megtett azért, hogy az olimpiákon önálló küldöttségként vehessen részt. A saját zászló alatt történő felvonulás összetartó erőként hatott a sportolókra még akkor is, amikor a közönség közömbösen fogadta őket. Az 1908-as londoni olimpia megnyitóján például a magyar csapat egyforma kék ruhában, hímzett címerrel díszített szalmakalappal vonult fel, ám a megnyitót követő nézők részéről várt fergeteges taps elmaradt. Amint azt Speidl Zoltán megjegyezte, „nem rosszakaratból, egyszerűen csak azért, mert nem ismernek minket”.² Ezt pedig belátta mind Muza Gyula, mind gróf Andrassy Géza, a Magyar Olimpiai Bizottság két társelnöke, akik számos intézkedést hoztak annak érdekében, hogy Magyarországra felfigyeljenek.

Henrik német királyi herceg, III. Frigyes német császár második fia, II. Vilmos német császár öccse nemcsak a művészeteket pártolta, hanem a modern sportoknak is hódolt. Lelkesedett az automobilizmusért, támogatta az 1908–1911 között megrendezett, nevét viselő Prinz-Heinrich-Fahrt autóversenyt. Ennek második, 1909-es kiírásakor az útvonal Magyarországot is átszelte. A verseny Berlinből indult, Breslau (ma: Wrocław), Tátrafüred, Budapest, Bécs és Salzburg érintésével Münchenbe érkezett meg, hat versenynap és

Bár az 1920-as olimpiai helyszín kiválasztásakor Budapest előszavazást nyert, a háború utáni Magyarországot (akár a többi vesztes országot) nem hívták meg az olimpiai játékokra.

1841,7 kilométer megtétele után. A Magyar Automobil Club társrendezőként bizonyította, hogy Magyarországra ilyen jellegű versenyen is bármikor számítani lehet. „S amíg a nép érzelmekkel bizonyította, hogy a barátság terén nem marad Németország mögött, addig közhatalóságaink az utak kitűnő jó állapotával bizonyították a nyugati államokkal való egyenrangúságunkat. Fogadtatás, útállapotok és végül hazánk természeti szépségei – s ezt az idegenekkel való közvetlen érintkezés után mondhatjuk, valóban megtették hatásukat. Látták, hogy mese az, amit külföldön németgyűlöletünkről terjesztenek, látták, hogy mese az útjaink ázsiai állapotáról szóló híresztelés s végül látták, hogy hazánk utolérhetetlen természeti szépségei mellett egy kifejlődött ipari életet is él.”³

1911-ben a NOB Budapesten tartotta a 14. ülését. Ez a pillanat egyértelműen megkoronázta gróf Andrássy, illetve Muzsa nemzetközi lobbiját. Amellett, hogy az olimpiai mozgalom vezetői megtekinthették Budapestet, ekkor került ismét szóba egy budapesti olimpia rendezésének gondolata is. Budapest is szerepelt az 1916-os olimpia lehetséges helyszínéeként, ezt a szavazást végül Berlin nyerte meg. Ugyanekkor felvetődött a Nemzeti Stadion felépítésének szükségessége. Számos terv született, ám az első világháború kitörése miatt a stadion építése elmaradt.

Az első világháború miatt elmaradt az 1916-os berlini olimpia, majd az elvesztett háború után Budapest neve már szóba sem jöhetett, mint lehetséges helyszín.

A NOB párizsi, 1914-es ülésén felmerült az 1920-as olimpia helyszínének a kiválasztása. „A Nemzetközi Olimpiai Bizottság ez év június 20-án Párizsban megtartott ülésén váratlanul szóba került az 1920. évi VIII-ik olimpia megrendezésének kérdése. A NOB szabályzata szerint erről csak 1916-ban, Berlinben kellett volna döntenie, de a belgák sürgették a kérdés napirendre tűzését, és Antwerpen részére követelték a megrendezés jogát. Szavazásra került a dolog, majd 21:11 arányban Budapestnek ítélték meg az 1920. évi olimpiát, elismerve ezzel Magyarország kitűnő sportteljesítményeit és érdemeit.”⁴

Halasy Gyula (1891–1970) olimpiai bajnok sportlövő, edző, szakíró

A magyar sportvezetés már 1912-től igényt tartott az 1920-as olimpia rendezésére. A párizsi ülésen viszont Belgium nevében Henri de Baillet-Latour (későbbi NOB elnök) kérte, hogy már itt szavazzanak az 1920-as olimpia helyszínéről, s benyújtotta Antwerpen kandidációját. Nem kis meglepetésre lehetséges helyszíneként Amszterdam is felmerült. Ekkor gróf Andrássy Magyarország előjogaira hivatkozva emelte ki a magyar pályázat fontosságát, míg Muzsa Gyula egy Európa keleti részében rendezendő olimpia fontosságára hívta fel a figyelmet, kiemelve, hogy Budapest neve már akkor is felmerült helyszíneként, mikor senki sem akart olimpiát rendezni. Végül Allison Vincent Armour amerikai NOB-tag egy titkos véleményező szavazást ajánlott, melyet elfogadtak, s melyen Budapest a 32 szavazat közül 21-et megszerzett – hét szavazatot kapott Antwerpen, két szavazatot Amszterdam, két szavazat érvénytelen volt.⁵

Coubertin ezt a szavazást csak előzetesnek, előszavazásnak tekintette. „Budapest és Antwerpen előterjesztették jelöltetésüket. Ez az utóbbi város küldöttséggel képviseltette magát, élénk terjesztette pompásan kinyomtatott és bekötött, ékesen szóló feliratát. Még korai volt felette határozni. Egyfajta előzetes szavazás a szavazatokat majdnem egyenlően osztotta meg, nagyobb hajlandóságot tanúsítván Budapest előnyére.”⁶ Ezt később is megismételte, amikor 1923-ban Muzsa Gyula egy NOB-gyűlésen azt hangoztatta, hogy Budapest 1914-ben már megkapta az olimpia

rendezési jogát, s így jelezné szándékát egy mihamarabbi olimpia megrendezésére. Coubertin ekkor válaszában elhárított bármilyen felelősséget, s megismételte, hogy, „az 1914-i Budapestet érdeklő szavazás csak előzetes »preliminaire« volt.”⁷

Magyarország viszont készült az olimpia rendezésére, a magyar vezetés az 1920-as rendezés végleges megszerzéseként értelmezte a véleménysszavazást. A *Sporthírlap* vezércikkében kiemelte, hogy „1914. június 20. – nagy és emlékeztető nap, érdemes a megörökítésre. A párizsi automobil klubban ülésező olimpiai bizottság ezen a napon ítélte Budapestnek az 1920. évi olimpiaszót.”⁸ A közvélemény a magyar sportviszonyok javulását, valamint a belső ellentétek végleges elcsitulását várta e döntéstől, illetve a rendelkezésre álló hat évtől. Az öröm még nem csitult el, amikor néhány nap múlva érkezett a szörnyű hír a trónörökös és felesége szörnyű haláláról. Ez pedig az első világháború kitörését jelentette.

Az első világháború miatt elmaradt az 1916-os berlini olimpia, majd az elvesztett háború után Budapest neve már szóba sem jöhetett, mint lehetséges helyszín, a NOB 1919-ben Antwerpennek adta a rendezés jogát. Mikor felröppenetek az első hírek egy Magyarországot sújtó sportblokádról, ez hihetetlennek és lehetetlennek tűnt. Stankovits Szilárd 1919-ben kiemelte, hogy „nem tulajdonítok döntő jelentőséget a bojkottról szóló híreszteléseknek. Nem hiszem, hogy ilyen határozat létrejött, de ha mégis megtörtént volna, azt bizonyára revízió alá fogják vonni. Semmi esetre sem irányulhatott ennek éle Magyarország ellen. A sport mindenki részére nyílt, sportérzékkel bíró sportemberei ezt bizonyára nem is fogják fel más-képpen.”⁹

Sajnos, a sportblokádot mégis felállították, a NOB pedig az 1920-as olimpia szervezőinek döntésére bízta, melyik országokat hívják meg a játékokra. Ekkor már nem jelentett meglepetést a belgák határozata, amely szerint a vesztes országokat nem hívják meg az antwerpeni játékokra, ez pedig igen mély sebet ejtett a magyar sportolók, vezetők és a sportszerető közönség szívében.

„A gyűlölet, a harag, a politika voltak a rossz tanácsadók, amelyek a legnagyobbíusabb sportvetélkedésből kizárták a központi hatalmakat. De erős a hitünk, hogy utójjára történt. Hiszszük, hogy az eljövendő négy esztendőben megtisztulnak a gyűlölet iszapjától a szívek s a sport békés harcmezején, a pályán végre baráti kezét szorítanak

egymással azok a nemzetek, amelyek ma az olimpia tusát vívják – azokkal, amelyeket a gyűlölet és a politika száműzött onnan.¹⁰

A trianoni döntést követő időszak magyar sportdiplomáciáját két irányzat határozott meg. Az egyik szerint Magyarországnak szakítani kell a nemzetközi sportélettel, és elsődlegesen az újjáépítésre, illetve a hagyományos kapcsolatokat (Ausztria, Németország) kell kiépíteni.

A sportélet jelentős része viszont hitt abban, hogy ez a sportblokádnak csak ideiglenes, és az egyedüli járható út az olimpiai mozgalomba való mihamarabbi visszatérés. Bár ez az ellentét érezhető volt még 1924-ben is, a párizsi kiutazás előtt, valójában a magyar sportvezetés mindvégig elkötelezetten harcolt a nemzetközi kapcsolatok rendezéséért, illetve az nemzetközi olimpiai mozgalomba való visszatérésért. A nemzetközi kapcsolatok erősítése volt az elsődleges feladata az 1921. január 28-án újjáalakult a Magyar Olimpiai Bizottságnak (MOB), amely elnökévé, illetve társelnökévé gróf Andrássy Gézárt és Muzsa Gyulát nevezte ki. Az első igazi sikert az 1922. július 19-i dátummal keltezett levél jelentette, amely meghívta Magyarországot az 1924-es olimpia művészeti versenyeire.¹¹

A MOB-bal párhuzamosan az egyes sportszövetségek is elkövetek mindent, hogy a nemzetközi sportkapcsolatok helyreálljanak. A vívók már 1921-től ápolták kapcsolataikat az olasz vívószövetséggel, kiküldve egy csapatot egy nem hivatalos magyar–olasz vívótalálkozóra.¹² 1922-ben az olaszországi Bellagióban rendezett nemzetközi vívóversenyen már fényes magyar siker született.

Hasonlóan a Magyar Atlétika Szövetség is felvette a kapcsolatot az európai és amerikai szövetségekkel, így a szomszédos országokon kívül Franciaországból és Belgiumból is érkeztek meghívások atlétika versenyekre. Ezenkívül a Magyar Atlétika Szövetség elnökét, Stankovits Szilárdot beválasztották a nemzetközi szövetség öttagú állandó bizottságába, amely igazi megtiszteltetést jelentett a magyar sportélet számára.¹³

Magyarország igen hosszú küzdelemmel nyerte vissza teljes jogú tagságát a nemzetközi úszószövetségben (FINA). George W. Hearn, a FINA angol főtitkára, aki igen szoros barátságot ápol dr. Donáth Leóval, a magyar úszósport igen befolyásos tisztviselőjével (főtitkár, majd alelnöki tisztséget is ellátott). Hearn többször szólalt fel Magyarország és Ausztria kirekesztése ellen, ám épp országa nyomására még 1922-ben is a sportbojkott mellett döntöttek.

Keresztes Lajos (1900–1978) olimpiai bajnok birkozó 1924-ben

„Nemcsak megerősítették a szóban forgó gyűlölködő szabályt, hanem újból visszatértek arra az 1919-ben hozott hóbortos határozatra, hogy abban az esetben, ha Magyarország és Ausztria tagja marad a Nemzetközi Úszó Szövetségnek, akkor Anglia kilép a szövetségből... Mikor a határozatot meghozták, én tiltakozásképpen lemondottam arról a tisztségemről, amelyre az imént megválasztottak... De biztosra veszem, hogy a határozatot meg fogják változtatni.”¹⁴ Még 1922-ben, a Nemzetközi Amatőr Úszó Szövetség konferenciáján, Hearn felolvasta Ausztria és Magyarország elleni bojkott feloldására tett javaslatát, amelyet megszavaztak, s így Magyarország visszanyerte teljes jogú tagságát (mellette Ausztria is, ám a bojkottot Németországra fenntartották).

Minden sportágban megtörtént fokozatosan a kapcsolatfelvétel, 1923-tól pedig normalizálódott Magyarország sportkapcsolata szinte minden országgal. A nagy örömet a párizsi szervezőbizottság hivatalos meghívólevele jelentette, amelyet 1923. május 2-án küldtek a NOB-nak. A volt központi hatalmak közül először Magyarországot hívták meg a játékokra, a MOB pedig remélte, hogy ezen dokumentum eloszlata majd a részvétellel kapcsolatosan megfogalmazott kételyeket is. Ennek érdekében a MOB a magyar kormányhoz is továbbította a meghívólevelet, ezt pedig diplomáciai úton is elfogadták.¹⁵

A sportdiplomáciával párhuzamosan megkezdődött a felkészülés is az 1924-es

olimpiára. A MOB célja a méltó magyar képviselő biztosítása volt, ezért elsősorban a MOB a szövetségek felé továbbította a meghívást, rájuk bízva a felkészülési folyamatot. Központi szinten maradt viszont az anyagi vetülete a felkészülésnek és a kiutazásnak, erre hamarosan elkészült egy 30 millió koronás (akkori árfolyamon ez közel 20 000 dollárt jelentett) támogatáskérés. A kormány 1923-ban elnapolta a döntést, és csak november 3-án folyósította az első 100 millió koronát.

Az 1924-es nemzetközi téli játékokra a részvétel önköltségen történt. A Nemzetközi Téli Sporthét versenyeinek a francia Chamonix adott otthon, s eredetileg nem számítottak olimpiai számnak. A nagy siker viszont 1925-ben arra ösztönözte a NOB-ot, hogy elismerje ezt az első téli olimpiának, illetve döntsön a rendszeres négyévenkénti rendezésről.

A párizsi olimpia előtt ismét felvetődött a magyar sportolók részvételének kérdése. Voltak, akik azt hangoztatták, hogy magyar sportoló ne jelentkezzen a párizsi játékokra, és bojkottra szólítottak fel. Mások a kis csapat részvételét szorgalmazták, minimális anyagi ráfordítás mellett. A korabeli sajtóban is számos cikk jelent meg a témáról, amely így tovább nehezítette a felkészülést. Végül a MOB Horthy Miklós kormányzóhoz intézett egy memorandumot, amelyben hangsúlyozta, hogy a párizsi olimpián való részvétel hazafias kötelesség. „Csonka-Magyarországnak meg kell a Nagyvilág előtt mutatnia, hogy mi kifosztottan és bénán is több értéket képviselünk a világ kultúrája számára, mint a mi kincseinkkel gazdagodott utódállamok.”¹⁶

**George W. Hearn,
a FINA angol főtitkára
többször szólalt fel
Magyarország és Ausztria
kirekesztése ellen, ám épp
országa nyomására még
1922-ben is a sportbojkott
mellett döntöttek.**

A memorandumban a magyar sportvezetés megfogalmazta a párizsi célokat is: nem a megnyert aranyérmek száma a legfontosabb, mellékes a versenyzés a világ nagyhatalmaival. A verseny a kisantant államaival zajlik (Csehszlovákia, Románia, Jugoszlávia, Ausztria), őket kell legyőzni.

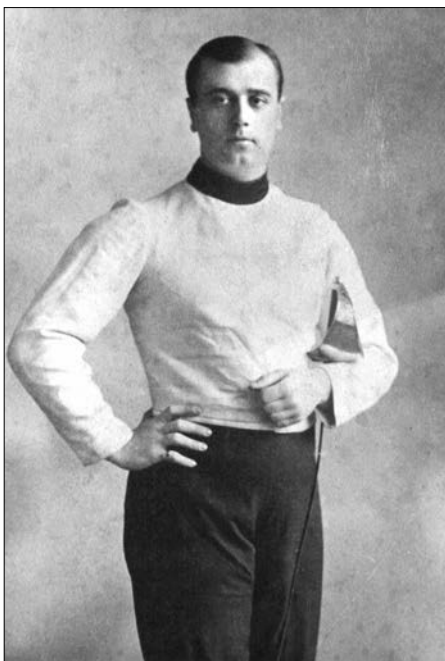
A Kormányzó elfogadta a memorandumot, és erkölcsi támogatásáról biztosította a MOB-ot. A felkészülésre elfogadott négyszáz milliós támogatás a korona elértéktelenedése miatt ekkor már csak az eredeti költségvetés negyedét fedte, ezért újabb támogatási forrásokat kerestek az olimpiai bizottság vezetői. Egy sorsjegyakciót és egy két-napos gyűjtést is szerveztek, ezek viszont mérsékelt sikert hoztak, elsősorban a labdarúgók korai, csúfos veresége miatt.¹⁷

A gyűjtés során a legnagyobb sikert Biller Irén, a Fővárosi Operettszínház színművésze érte el, aki igen befolyásos személy volt, és sikerült a tőzsdén gyűjtenie. „A tőzsde-tanács az olimpiai célra való tekintettel első ízben adott engedélyt, hogy hölgy a tőzsdeterembe lépjen. Volt is nagy meglepetés, mikor Biller Irén, Heim Jack bankár kíséretében megjelent, de nem akadt senki sem, aki megtagadta volna az adakozást. És míg az utcán nagyon ritkák a száz-ezer koronás adományok, addig Biller Irén perselyébe még ötszázézes is került a százezresek közé.”¹⁸

A kiutazás előtt hosszas vita indult, hogy a férfi törccsapatot nevezzék-e a párizsi olimpiára, hiszen éremesélyes a csapat, viszont a végső győzelemre nincs remény. Számos vélemény hangzott el a nevezés ellen, végül viszont Pallavicini György¹⁹, a vívószövetség elnöke vállalta az anyagi támogatást, és a Bertti László, Schenker Zoltán, Terstyánszky Ödön, Lichteneker István, Posta Sándor törccsapatot is nevezték a párizsi versenyre.

„... minket koldusokká nyomorítottak éppen azok a franciák, akiknek ezzel az Olimpiával csak a Párizsba özönlés a lényeg, de hogy velünk meghívottakkal mi lesz, az nem fontos...”

A kiutazók névsorát véglegesítették, a versenyzők pedig igen motiváltan érkeztek Párizsba, elkötelezettségük mindvégig motiválta őket a legjobb eredmények elérése érdekében. Badó Raymund ezt így fogalmazta meg: „Engem az a pillanat ragadott meg legjobban Párizsban, midőn a stadion győzelmi árbcára felhúzták a győztes nemzet lobogóját. Ez valami olyan komoly és

Posta Sándor (1888–1952) olimpiai bajnok vívó

megkapó dolog volt, hogy mikor legelőször megláttam, úgy összeszorult a szívem, hogy csaknem könny szökött a szemembe. Úgy éreztem, hogy ezért igenis érdemes küzdeni, hogy szétszaggatott szegény hazánk lobogója ott lengjen diadalmasan minden népek képviselőinek feje fölött...”²⁰

Magyarok Párizsban

A versenyzést a magyar törccsapat kezdte meg elsőként Párizsban. A csapat számára a legnagyobb gondot a nagy meleg és az igen gyenge minőségű szállás jelentette. Végül a csapat vezetőinek sikerült megoldaniuk a szállást, viszont a szervezőknek a részt vevő sportolók iránt tanúsított figyelme minimális volt. „Őszintén szólva, arra a rengeteg pénzre gondoltam, amit mi, szegény magyarok itt elköltünk, közvetlenül azután, hogy minket koldusokká nyomorítottak éppen azok a franciák, akiknek ezzel az Olimpiával csak a Párizsba özönlés a lényeg, de hogy velünk meghívottakkal mi lesz, az nem fontos... Sehol egy szíves, barátságos arc, egyetlen rendező sincs, aki a csapatokat egy »hozott Istennel« fogadná. Kezdtük nagyon bántani, hogy idejöttünk. A rossz érzésünk fokozódott, mikor látnunk kellett azt az udvarias mosolygást, széles tenyérmozogatót, amiben az érkező belgáknak, spanyoloknak, svájciaknak, olaszoknak stb. részük volt.”²¹

A vívók közül többen is háborús hadirokkantak voltak. Tersztyánszky Ödön jobb kezét az első világháborúban

átlőtték, később tüdőlövést is kapott. Orosz fogságba esett, szibériai fogolytáborból megszökött, ezt követően tanult meg bal kézzel vívni.²² Posta Sándor csípőjébe egy lövedékhüvely fúródott, felépülése után kezdett ismét gyógytornaként vívni Italo Santelli mesternél.

A legnagyobb gondot viszont a bírásokodás jelentette. A magyar csapat számított a zsűri rosszindulatú hozzáállására, az egyedüli magyar bíró a vívó versenyekben, Kovács György ugyanakkor igen keveset tehetett a téves döntések ellen. A selejtezőben a csapatra nehezedő nyomás igen jelentős volt, hiszen szükség volt a legjobb négy közé jutáshoz, igazolni kellett, hogy megérdemeltem neveztek a törccsapatot a játékokra. A továbbjutás pedig nagyon nehéz volt, erről nem feltétlenül az ellenfelek, hanem az ellenséges bírásokodás tehetett. Pedig a magyarok mindig bementék, ha tust kaptak. „Volt mérkőzés, amelyben tíz-tizenkét tiszta találatot kellett adni Bertinek, amíg egyet számítottak! Schenker nőstény oroszlán módjára harcolt, mintha minden tus egy-egy kölyke volna, amelyet gonosz vadászok el akarnak rabolni. Hatalmas alakja óriássá nőtt, mikor egy-egy támadásban »állj« után törhegyét az ellenfele mellén tartotta: (...) ezt csaljátok le! És lecsalták!”²³

A döntőben Franciaország és Olaszország ellen esélye sem volt a magyar csapatnak. De Belgium verhető volt, egy objektív szűrizés mellett. Az egymás ellen vívott mérkőzések minden jól alakult, úgy tűnt, a győzelem nem veszíthető el. Egy adott pillanatban az olasz vívók viszont felháborodtak a zsűri döntéseiben a franciákkal vívott mérkőzés során, és levonultak. És míg mindenki odafigyelt, a másik planson a bírók „kezelésbe” vették a magyarokat. Franciaország lett az arany, Belgiumé az ezüst és Magyarországé a bronz, az olaszokat pedig kizárták. A legboldogabb pedig a magyar vívószövetség elnöke, Pallavicini György volt, hiszen ő harcolta ki a törccsapat részvételét.

A céllövő versenyszámok erőviszonyai igen megváltoztak az 1912-es játékok óta. Az amerikaiak tökéletes, legyőzhetetlen fegyverekkel jöttek²⁴, így ellenük versenyezni igen nehéz volt. Bár több versenyszámban is megdőlt a magyar rekord, áttörő sikert csak Halasy Gyula aratott, aki nagy meglepetésre megnyerte az agyaggalamb-lövészet versenyszámát. Bár Magyarországon akkor ez igen fiatal sportágnak számított (három éve újték), Halasy 100 lövésből 99-szer találta el az aszfaltkorongot, s így holtversenyben a finn Huberrel

az első helyen végzett, így szétlövés következett. Halassy először tizből tízszer talált, s elindult az öltözőbe lőszerért, ám erre nem volt szükség, mert a finn ellenfele elhibázta az első lövését.²⁵ Így született a magyar küldöttség első aranyérme, egy olyan sportolónak köszönhetően, aki az első világháború idején megsebesült, mikor egy gránát a közelében robbant fel, ennek hatásaként hosszú hónapokon keresztül beszélni sem tudott.

Az atlétika versenyszámai során is számos siker született. Somfay Elemér az atlétikai ötpróba (pentatlon) versenyében második helyet szerzett. Lehetett volna arany is, ha máig tisztázatlan körülmények között nem írták volna el a 200 méteres síkfutás eredményét.²⁶ Kiváló eredményt jelentett a 4x100 méteres váltó negyedik helyezése (Gerő Ferenc, Kurunczy Lajos, Muskát László és Rózsahegyi Gusztáv), illetve Gáspár Jenő ötödik helye magasugrásban.

A birkózók kis csapattal utaztak ki a francia fővárosba. A szakvezetők úgy érezték, hogy az északi országok versenyzői jóval erősebbek, így a pillanatnyi forma alapján válogatták ki a legesélyesebb magyar birkózókat. Nagy meglepetésre a legjobb eredményt Keresztes Lajos érte el (a kötöttfogás 67,5 kilogrammos súlycsoportjában), akit eredetileg nem válogattak be a csapatba, ám a MOB és a *Nemzeti Sport* nyomására végül kivitték a versenyre. „Keresztes Lajos szerzte a legnagyobb dícsőséget a magyar névnek. Legyőzte Westerlundot, a súlycsoportjának svéd favoritját, s mindössze egy igazságtalan lepontozással került a többszörös világbajnok finn Freemann mögé a második helyre.”²⁷ Keresztes viszont igazolta, hogy a világ legjobbja súlycsoportjában: 1925-ben megnyerte az Európa-bajnokságot, majd 1928-ban az olimpiát Amszterdamban.

A kis csapat többi birkózója is szépen szerepelt: Badó Raymund bronzérmes lett²⁸, Matura Mihály, Radvány Ödön és Tasnády József ötödik, Varga Béla pedig a hatodik lett, így a kiutazó tíz birkózó közül hatan végeztek pontszerző helyen. A sportolók viszont elégedetlenül nyilatkoztak a verseny lebonyolításáról (amely kora reggeltől késő éjszakáig tartott), illetve az igen gyenge és igazságtalan bíráskodásról.²⁹

A kard versenyeitől a szakértők két aranyat vártak, ám az igen nehéz körülmények között lezajlott döntőkön elért arany- és ezüstérem is végül igen nagy értéket képviselt. Ennek megszerzésében oroszlánrésze volt Kovács Györgynek, aki bíróként tevékenykedett, és ádáz harcot vívott, hogy pártatlan

Muzsa Gyula (1862–1946), a Magyar Olimpiai Bizottság elnöke 1912-ben

zsűrizés legyen a verseny minden szakaszában.³⁰

A csapatversenyben mindenki az 1912-es (Magyarország) és az 1920-as (Olaszország) olimpiai győztesének összecsapását várták. Az aranyérem e két csapat között dőlt el, igen szoros mérkőzésen, melynek bírói gárdája nagymértékben hozzájárult a 8–8-as végeredményhez, s így jobb túsarányának köszönhetően Olaszország nyerte az aranyérmet.³¹ Híába való volt a magyar fölény, a korabeli tudósító szerint „a magyar csapatnak meg kellett hajolnia az olaszok és a zsűri előtt.”³² Sajnos a döntőre kért két francia bíró helyett egy belga és egy cseh bírót jelöltek ki, kiknek tudása messze elmaradt a döntő nívojától. Sajnos a bírói testület elnöke is nagyon későn (7–7-es állásnál) figyelmeztette az igen részrehajlóan tevékenykedő bírókat.

A döntő után számos magyar szakmabeli emelte fel hangját a botrányos események kapcsán. Még azok is kifejezték nemtetszésüket, akik nem tartoztak a bírói rendszer heves kritikusaik közé. Fodor István kiküldött tudósító például vallotta, hogy a döntőt a magyar csapat pechesen veszítette el. Ennek ellenére úgy érezte, hogy „a magyar–olasz mérkőzést újra le kellene vívni, válogatott, képzett és teljesen pártatlan zsűri előtt. Ez lenne az igazságos. Nem lehet

egy világbajnoki címért folyó versenyt kiszolgáltatni embereknek, akik nem értenek a sporthoz.”³³

A kard egyéni döntőjébe három magyar versenyző, Garai, Schenker és Pósta jutott. Ők sportszerűen keresztbe verték egymást, míg az olasz versenyzők leadták a csörtéket a legesélyesebb versenyzőjüknek, Oreste Pulitinak. A színjáték annyira rosszul sikerült, hogy Kovács György magyar sportvezető óvása után a becsületbíróság (jury d'appel, jury d'honneur – a legfelsőbb bírósága a versenyeknek, 1923-ban döntött a NOB a létrehozásáról) kizárta Pulitit.³⁴ Az olaszok felháborodtak, és a többi vívójuk visszalépett a döntőből. Ez volt az első olyan döntés a párizsi olimpián, ahol a magyar képviselőt meghallgatták, és igazat adtak neki.

Végül a következő napon a döntőt megismételték, melynek végén a francia Roger Ducret, illetve Garai és Pósta ugyanannyi győzelmet szerzett, így következett közöttük a szétvívás. Garai elvesztette csörtéit, így az aranyérmet az utolsó Pósta–Ducret-asszó döntötte el. Garai harmadik, Schenker a negyedik helyen végzett.

„Ketten maradtunk, a diadalmas francia és egy kard, amely egy megtépett, megcsönkített ország kezében maradt. Így éreztem! És mintha nem is vívtam volna egy hónapig távol idegenben, mintha állandóan a legjobb indulatú zsűri bíráskodott volna, mintha nem is egy többszörös vívóbajnok – világbajnok versenyző állt volna velem szemben, hanem egy tanulni vágyó kedves kezdő, olyan nyugodtan dolgoztam. 4:0! Az én javamra, és minden egyes tus olyan, hogy Ducret hangosan bementa!”³⁵

... végül közös egyezés alapján megszakították a párbajt, és Puliti elnézést kért Kovácstól az olimpián tanúsított magatartásáért.

A „Puliti-ügy” korántsem zárult le a becsületbíróság döntésével. 1924. július 19-én Puliti és Kovács véletlenül találkozottak a Folies Bergère kabaré előtt. Puliti megütötte Kovácsot, aki nem üttött vissza, hanem elment társaival. Mindketten, katonatisztek lévén, becsületük megsértése érdekében követelték a párbajt, melyre végül 1924 novemberében került sor Nagykanizsán. A több mint egy óra hosszú párbaj során mindketten súlyosan megsérültek, végül közös

egyezség alapján megszakították a párbajt, és Puliti elnézést kért Kovácstól az olimpián tanúsított magatartásáért.³⁶

Külön értéket képviselt a női törvívversenyben elért hatodik hely. Tary Gizella az első magyar hölgyolimpikon, aki pontszerző helyen végzett. Tary a Fodor Károly vívóintézetében kezdett vívni. Tehetségére felfigyelt Italo Santelli vívómester, aki az olimpiára felkészítette őt, és aki támogatta, hogy Tary önköltségen indulhasson Párizsba.³⁷ Sikert a magyar közvélemény is ünnepelte, számos köszönő levelet kapott, az egyiket a *Sporthírlap* is közölte.

„Tary Gizelláról van ugyanis szó. Egy magyar hölgyről, az első magyar nőről, aki olimpiai szereplésre szánta el magát s aki, mint tudjuk, becsületet szerzett a magyar névnek. Nem tudom, helyesen fogom-e föl, de nekem az a véleményem, hogy Tary Gizella már a pusztá vállalkozásával is tanúságot tett hősi lelkületéről, amelynek oly sok ragyogó példáját találjuk a magyar történelemben... Tary Gizellát a sors kegye olyan szerepre szánta, amelyben a nevével a nemzeti értékeinek a márványlapjára véshette. Kiállott a világ szeme elé s törrel a kezében fitogtatta a magyar vérben lakozó hősi bátorságot és virtuóz ügyességet... Tary Gizella ugyanis nemcsak a legimpozánsabb szorgalommal és ambícióval készült a párizsi szereplésre, de kénytelen volt a sajátjából fedezni a költségeit... eladogatott egyet-mást szerény javaiból, s az így szerzett pénzen utazott el az olimpiászra, amelynek kemény küzdelmeiben oly pompásan helytállott. Tary Gizellát nemcsak ünnepelni kell, hanem le kell róni vele szemben azt a tartózást is, amelyet egy szegény sorban élő nő től elfogadni nem lehet.”³⁸

Hajóst áthatotta 1896-ban a görög építészet. Az olimpiai versenyek között rengeteget sétált, s csodálta Athén szebbnél szebb épületeit.

A többi versenyszámban is helytálltak a magyar sportolók. Voltak igen peches szereplések is, az evezésben érdekelt csapat hajója eltört, a póthajó pedig használhatatlan volt. A vízilabdában a magyar csapat kétszeres hosszabbítás után legyőzte az olimpiai bajnok angolokat, a verseny favoritját, végül viszont kikapott (kétes bírói döntések közepette)

Somfay Elemér (1898–1979) magyar ezüstérmes olimpiaként az atlétika ötpróba sportágában

a későbbi ezüstérmes belgáktól, majd Svédországtól is, és az ötödik helyen végzett. A vártnál gyengébb eredményeket értek el az úszók, akik csak egy bronzéremmel tértek vissza³⁹, viszont kiváló tapasztalatszerzést jelentett az olimpia Kehrling Béla teniszező, illetve a kerékpárcsapat számára.⁴⁰

Hajós és Somfay ezüstérmei

A Párizsban szerzett ezüstérmek közül kiemelkedik kettő, melynek történetét máig tisztázatlan döntéseket, eseményeket befolyásolták. Hajós Alfréd a legjobb stadiontervvel megnyerte a művészeti olimpia ezen kategóriáját, de mégsem lett aranyérmes, mert az első díjat a zsűri nem osztotta ki. Somfay Elemér pentatlon versenyében a 200 méteres síkfutásban elért eredményét írták el, s így elvesztette az aranyérmet. Élete végéig olimpiai bajnoknak tekintette magát, de ott Párizsban a MOB alelnöke nem engedte meg a fellebbezést, elfogadván a hivatalos eredményt.

Az 1924-es olimpiák műsorában szerepeltek a művészeti versenyek is. Az építészet kategóriába jelentkezett Hajós Alfréd és Lauber Dezső is, stadiontervükkel.⁴¹ Hajós, aki az első újkori olimpián az első magyar győzelmeket szerezte 100 és 1200 méteres gyorsúszásban, építézmérnöki oklevelet szerzett a budapesti Műegyetemen, karrierje során pedig számos

középületet, sportlétesítményt tervezett.⁴² Több tervet is készített egy budapesti nemzeti stadionra, ennek 1924-ben átdolgozott változatát nyújtotta be.

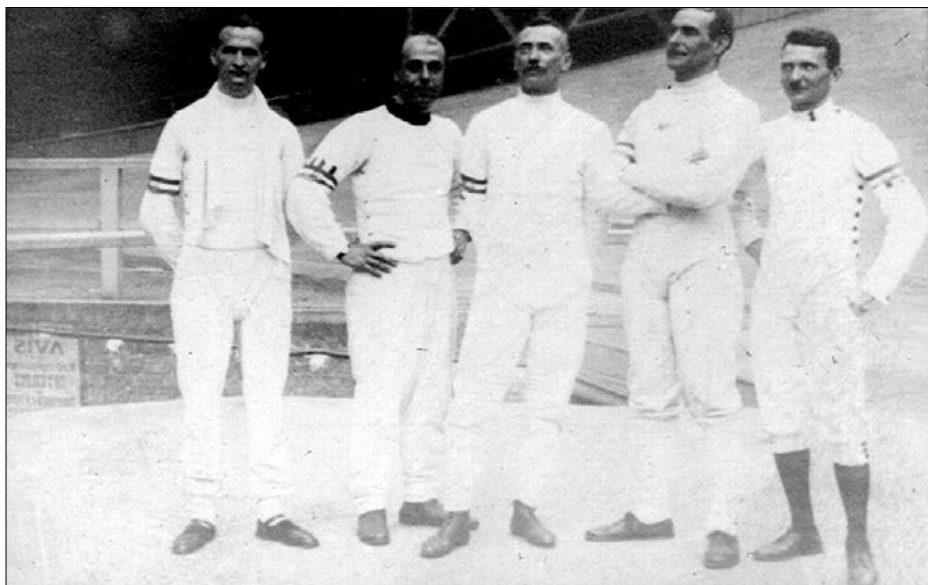
Hajóst áthatotta 1896-ban a görög építészet. Az olimpiai versenyek között rengeteget sétált, s csodálta Athén szebbnél szebb épületeit. Megihlette őt ez a város, s egy füzetben örökítette meg vázlatait. „Mindig élt a vágy bennem s ha a köznapi hangulatból kiszakítottam magam, előszedtem vázlat-könyvemem s álmodva rajzoltam oszlopokat, csarnokokat, árkádokat, amelyek szemem előtt összefolytak s elém varázstolták egy modern Stadion körvonalait. A vázlat-könyvemem eltettem emlékeim közé, de ha valami nagyot, hatalmasat akartam tervezni, mindig segítségül hívtam a vázlatokat...”⁴³

Hajós éveken keresztül tanulmányozta a külföldön felépült stadionok terveit, elemezte ezeket, kiemelve előnyeit. 1924-re úgy érezte, megtervezte a tökéletes stadiont. A pályamunka utolsó pillanatban érkezett meg Párizsba, ahol megnyerte a művészeti versenyek zsűriének a megbecsülését. Ám hiába hangsúlyozta ki a zsűri, hogy munkájának értéke túlszárnyalta a többi művészeti kategória győztesének nivóját, az első díjat mégsem ítélik oda Hajóséknak, akik győztek ugyan az építészet kategóriában, de csak második helyezést kaptak.

A versenybizottság titkára által nyújtott magyarázat szerint a benyújtott pályázatok legnagyobb része igen gyenge nivójú volt, csak a Hajós-Lauber, illetve a monacói Julien Medecin munkái érték el a zsűri által megszabott szintet. A művészeti versenyek irodalom, festészet és szobrászat kategóriájában kiosztottak minden érmet, míg a zene kategóriában egyetlen érmet sem osztottak ki. Hajós ezt ekképp értékelte.

„Igazán nem tehetek arról, hogy anynyi építés közül csak kettő értette meg a pályázat intencióját és furcsának találom a zsűri döntésének elhalasztását, minthogy a zsűri ülésének jegyzőkönyvében is méltatták a két pályamű művészeti értékét, sőt az én pályázatomról megállapították, hogy az túlszárnyalja a többi művészeti ág (szobrászat, festészet) győztes munkáinak értékét. Így hát a díj ki nem adása egyenesen megmagyarázhatatlan. Menabria úr mindenben igazat adott nekem, de szavaiból azt lehetett kiérezni, hogy az ügy már el van intézve.”⁴⁴

Somfay Elemér a magyar csapat titkos éremesélyeseként készült az olimpiára. Az első világháborúban az orosz, majd az olasz fronton is súlyosan

Az 1924-es olimpia magyar törccsapata

megsérült. Felépülése után kezdett ismét sportolni, az atlétika több ágában, később pedig öttusában ért el nemzetközi sikereket. „1918-ban sántán, bémán, emberroncsként sántikálva, senki, én magam sem álmodtam a sportról” – vallotta.⁴⁵

Az ország első sportbélyege, mellyel a magyar olimpiai csapat kiutazására gyűjtöttek anyagi támogatást.

Somfay sokoldalú atléta lévén több számban is indulhatott volna (hármassugrás, távolugrás, négyszáz méteres gátfutás), a döntést akkoriban a szakszövetség ajánlata alapján a MOB hozta meg. Az 1923–1924-es eredmények alapján a hármassugrásra készült, különleges versenyterv szerint.⁴⁶ Ez a felkészülés viszont egy nem várt sarok-sérüléshez vezetett. „A sok és talán túlfokozott hármassugró edzés következtében – mivel sarokszivacs nélkül ugráltam – ugrósarkamban heves csonthártyagyulladás lépett fel. Alig tudtam még csak megérinteni is ezzel a sarkammal a talajt. Sokáig csak lábujjhegyre lépve tudtam járni. Szó sem lehetett ugró, de gátfutó edzésről sem. Ugrólábamról lévén szó, természetesen a távolugró edzésem is kiesett.”⁴⁷

Somfay sérülése ellenére a futó- illetve dobószámokban igen jó eredményeket mértek, így végül döntés született, hogy nevezzék a pentatlon (atlétikai ötpróba) és a dekatlon (tízpróba) versenyére. A szakértők elemezték Európa legjobb pentatlonistáinak az eredményét, s titokban élt a remény, hogy Európából nincs ki legyőzze Somfayt.⁴⁸ A szakemberek és a közvélemény viszont ekkor nem tudott a sportoló sérüléséről.

A párizsi versenyen viszont Somfay kiválóan versenyzett, megszerezve az ezüstérmét a finn Eero Lehtonen mögött. A magyar sportsajtó a nemzet örömét tolmácsolta. „Somfai Elemér második a pentatlonban, az olimpiai versenyeknek egyik legnehezebb, legklasszikusabb számában. Öt különböző ágában az atlétikának követeli meg ez a verseny az erőpróbát, amelyben íme egy magyar atlétánál csak a finn atlétikának büszkesége, Lehtonen bizonyult egy kevéssel jobbnak, ellenben legyőzte Amerikát, Svédországot és a többi nagy nemzetnek reprezentánsait. Büszkeséggel és megihletődött tisztelettel gondolunk hazánknak erre a jeles fiára, aki Párisban arannyal vont a magyarság nevét.”⁴⁹ A *Sport-hírlap* újságírója a verseny eredmények közlésekor megjegyezte, hogy Somfai idejét a 200 méteres síkfutásban elmezték, az valójában 22,8 másodperc volt, és nem a hivatalos 23,4 másodperc.

A *Nemzeti Sport* vezércikkének címe *Somfai..! Somfai..! Somfai..!* volt. A cikkíró kiemelte, hogy a magyar sportoló legyőzte az amerikai Robert LeGendret, aki az első számban megdöntötte a távolugrás világrekordját.⁵⁰ Somfay

a díszkosz- és a gerelyvetés versenyében második helyen végzett, a 200 méteres síkfutásban pedig gyenge csoportban futott, és a hivatalos eredmény szerint hatodik lett. Az utolsó, 1500 méteres síkfutás versenyében harmadik helyen végzett, így a hivatalos eredmény szerint a második helyen végzett 18 ponttal a 16 pontos mögött.⁵¹ Az akkori szabályok szerint a versenyzők az egyes sportágban elért helyezéseiket összeadták, és a legkevesebb pontot gyűjtő versenyző lett a győztes.

Az események viszont másképp történtek, mint ahogy a sajtó erről beszámolt a 200 méteres sprintszámban.

„Pompás indulással, pompásan kaptam lábra, és erőteljes, lendületes, a tőlem megszokott formában, közel tíz méterrel győztem a mögöttem második helyezettel szemben. A hirdetőtáblán megjelent futamon tehát az én időeredményem: 22,8 mp! Megelégedve és boldogan könyveltem el magamban ezt az eredményt. És ekkor, ez alkalommal, ott a célvonalban, a tribün melletti kerítés felől láttam felém integető boldog arcokat, buzdító, biztató, gratuláló magyar szavakat. Magyar sportvezetők voltak kint a tribünön, nekem szurkoló »testvéreim«, magyarok. Ezek a honfitársaim is bementék az általuk is mért időeredményemet és ezzel messze-messze első voltam az összesített pontszám szerint...”

Az akkori szabályok szerint a versenyzők egyes sportágban elért helyezéseit összeadták, és a legkevesebb pontot gyűjtő versenyző lett a győztes.

Ezeröttszáz méteren az átlagon felüli (már pentatlon- vagy dekatlonversenyzőket véve számításba) futók közé tartoztam. Tehát, ott kellett lennem az első három helyezett között... A lényegesnek tudott pontelőnyöm megmaradt és biztos voltam az olimpiai »diadalban«. Bent, az öltözőben megrohantak honfitársaim, ölelgettek, gratuláltak pompás győzelmemhez. Leírhatatlan volt az öröm körülottem...

Akkor jött be az öltözőbe egyik honfitársunk és közölte, hogy a versenyjegyzőkönyvek alapján nem én, hanem a harmadik sorban esélyes, finn Lehtonen az olimpiai bajnok egy pont előnyvel, míg én második vagyok...

Hajós Alfréd ezüstérmes stadionterve

De a felmutatott és hitelesített jegyzőkönyvek értelmében, az abban feljegyzett adatok szerint, a kétszáz méteres síkfutásban, az eredménytáblán futószámom után közzétett 22,8 mp helyett 23,4 mp volt nevem után, a futó rubrikába bevezetve! Ennek alapján tehát a kétszáz méter síkfutásban nem egy, hanem hat pontot kaptam. Viszont az én nevem alatt szereplő versenyző rubrikájába az én általam a valóságban elért, és a hirdetőtáblán is közzétett 22,8 mp – tehát az én futó eredményem!”⁵²

Az 1924-es párizsi olimpiai részvétel a magyar sportdiplomácia nagy sikere volt az elvesztett első világháború után.

A verseny hivatalos eredményei⁵³ viszont végül eltértek a sajtó által közölt eredményektől.⁵⁴ A 200 méteres síkfutás eredményei között nem szerepel a 22,8 másodperc, melyet eredetileg a svéd Göran Ungernek írtak (ezt közölte a *Nemzeti Sport* is július 8-i számában). Így a hivatalos jelentés szerint Lehtonen 14 ponttal győzött, Somfay 16-tal lett második. Erre magyarázatot

a Svéd Olimpiai Bizottság honlapján található Unger-életrajz ad: az idejét elírták, a helyes eredménye 23,8 másodperc volt, és mivel ezt a hibát csak a verseny vége után fedezték fel, ezért csak a hivatalos végeredményben módosították a pontokat.⁵⁵

Egy másik érdekesség, hogy nem csak Somfay emlékezett arra, hogy a csoportkörben jó tíz méterrel verte a cseh Svobodát, ezt a *Nemzeti Sport* tudósítása is megerősíti.⁵⁶ Viszont a hivatalos eredmény alapján Svoboda 24 mp-es időt futott, Somfay pedig 23,4-et, ami azt jelenti, hogy egyikük idejét elmerték.⁵⁷

Somfay visszaemlékezett, hogy idejének elírását a svéd vezetők is jelezték.⁵⁸ A döntést, mely szerint a magyar küldöttség nem fellebbez, Stankovits Szilárd hozta meg, aki a versenybizottsági tag és a MOB alelnöke volt, mondván „kár lenne az olyan szépen alakuló francia–magyar barátságot emiatt a »kis tévedés« miatt elrontani.”⁵⁹

A párizsi eredmények értékelése

Az 1924-es párizsi olimpiai részvétel a magyar sportdiplomácia nagy sikere volt az elvesztett első világháború után. Bár a magyar társadalom egy része

kétkelkedett a részvétel sikerében, sőt, sokan ellenezték ezt, sikerült a Magyar Olimpiai Bizottságnak elosztatni minden kételyt, és megnyerni a kormányzót is a kiutazás támogatására. Ebben a harcban oroszlanrészét vállalt Muzsa Gyula MOB-elnök, illetve Stankovits Szilárd MOB-alelnök.

Ugyanakkor a magyar sportolók is teljesítették a kitűzött célt: „magyar fiút bizony odakünn nem előzött meg sehol, egyetlen román, cseh, jugoszláv vagy osztrák kiküldött”.⁶⁰ Sőt, Magyarország összesen több érmet, illetve pontot szerzett, mint a négy ország együtt, ezzel a nem hivatalos kilencedik helyen végzett a résztvevő nemzetek között.⁶¹ Ez lelki vigaszt jelentett a társadalom számára, ugyanakkor kiinduló pontot jelentett a magyar sport további fejlődésében.

Az olimpián megélt téves bírói ítéletek igen felborzolták a sportolók kedélyét, megnehezítve a versenyzést. Négy aranyérem elvesztését okozták a bírói tévedések (a kardcsapatot és Keresztes Lajos birkózót a botrányos bírászkodás ütötte el a győzelemtől, Somfay Elemér idejét elmerték az atlétikai ötpróbában, a Hajós-Lauber-terv győzött, de mégis csak ezüstérmet kapott), emellett több érmes helyezések is elvesztett.

Feltevődik a kérdés: a kiutazott sportvezetők tehetek volna többet annak

érdekében, hogy a magyar küldöttség felháborodását továbbítsák? Lehetett volna fellebbezni? Volt esély bármely döntés megváltoztatására? Stankovits Szilárd MOB-alelnök akkor jobbnak látta, ha a magyar küldöttség nem fellebbez.

Mindenképp a magyar társadalom és sportélet volt az igazi nyertese az 1924-es párizsi részvételnek. Az elkövetkező években sportolók sora merített erőt e nagyszerű sikerből, az eredmények pedig igazolták, hogy 1924-ben Magyarország ismét sportnagyhatalom lett. Ennek legszebb bizonyítéka a két világháború közötti olimpiákon és egyéb világversenyeken elért eredmények⁶², melyek közül külön kiemelkednek az 1936-os berlini sikerek.

Jegyzetek

- 1 Bővebben lásd Keresztényi József: *Iratok a MOB történetéhez*, Budapest, 1970, 63–64; Pierre de Coubertin: *Olimpiai emlékek* (ford. Gerhardtné dr. Zigány Judit). In: *Testnevelés*, 1932, 557.
- 2 *Sport-Világ*, 1908. július 26.
- 3 *Az automobil*, 1909. június 19.
- 4 Zuber Ferenc: *Az atlétika története Magyarországon*. In *Testnevelés*, 1936, 167.
- 5 *Budapesti Hírlap*, 1924. június 24.
- 6 Pierre de Coubertin: *Olimpiai emlékek* (fordította Gerhardtné dr. Zágon Jolán). In *Testnevelés*, 1934, 64.
- 7 Muzsa Gyula beszámolója a MOB 1923. május 2-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum
- 8 *Sporthírlap*, 1914. június 29.
- 9 *Képes Sport*, 1919. szeptember 18.

10 *Sporthírlap*, 1920. augusztus 23.

11 Muzsa Gyula beszámolója a MOB 1923. január 29-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

12 Bár a magyar vívószövetség hangsúlyozta, hogy hivatalos nemzeti válogatott utazott ki, az olasz rendezők az 1920-as és az 1912-es olimpiai bajnokcsapat összecsapásaként hirdették a versenyt. A szervezők végül „átverték” a magyarokat (a nyomdagép elromlott, az eredeti plakátok maradtak, az új nyilvános vívóakadémiát hirdető plakátok így sohasem készültek el), a magyar csapat veresége miatt a budapesti sportvezetők pedig szégyenről beszéltek. Hamarosan viszont átértékelődött az első nemzetközi vívókapcsolat jelentősége, amellyel a magyar vívók pedig újra bekapcsolódhattak a világversenyekbe. Pósta Sándor: *Huszonöt esztendő*. In *Testnevelés*, 1932, 593–595.

13 Moldován István (szerk.): *A Magyar Athletikai Szövetség 1924. évi évkönyve*. Budapest, 1925, 12.

14 Részlet George W. Hearn 1922. március 21-én kelt leveléből, melyet Donáth Leónak küldött. Közölve: *A Magyar Úszó Szövetség 25 éve*. In *Testnevelés*, 1933, 287.

15 A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

16 A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

17 Az olimpiai labdarúgótorna már 1924. május 25-én megkezdődött, közel másfél hónappal korábban, mint a versenyszámok legnagyobb része. A Magyar Labdarúgó Szövetség állandó ellentétben állott a Magyar Olimpiai Bizottsággal, így függetlenségére és anyagi háttérére

hivatkozva kiharcolta, hogy a MOB-tól függetlenül döntsön a párizsi kiutazásról. A diadalmas szereplés helyett csúfos bukás következett, Magyarország (amely a torna egyik esélyese volt) már a második fordulóban kikapott az ismeretlen Egyiptomtól (azóta is egyptomi csapatként nevezik a 3–0-ás vereséget). A gyenge szereplésnek számos oka volt, a játékosok fáradtak voltak (elsősorban a klubcsapatok akkoriban nagyon divatos szezonon kívüli túrázásai miatt), az idegenlégiósok későn csatlakozhattak, a kiutazás és párizsi elszállásolás pedig szervezetlen volt, a rossz szállás ellenére nem történt meg az átköltöztetése a csapatnak. A Magyar Labdarúgó Szövetség vezetősége benyújtotta lemondását a kudarc után. (Shvoy Kálmán ezredeset viszaválasztották a szövetség élre.) *Sporthírlap*, 1924. június 28.

18 *Sporthírlap*, 1924. június 14.

19 Pallavicini György (Budapest, 1881. december 5. – 1946. január 4.), nagybirtokos, politikus, sportvezető. Országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, az Esterházy-kormányban miniszterelnökségi államtitkár volt. A II. világháború idején az angolbarát csoportosuláshoz tartozott, szorgalmazta a háborúból való kilépést. A Magyar Labdarúgó Szövetség, illetve a Magyar Vívószövetség elnökének is megválasztották rövidebb ideig. *Révai nagy lexikona*, XV. Budapest, 1922, 115; Lengyel László, Vidor Gyula (szerk.): *Magyar Országgyűlési Almanach. Ötszáz magyar élet 1931–1936*. Budapest, 1931, 226–227.

20 *Sporthírlap*, 1924. július 21.

21 Pósta Sándor: *Huszonöt esztendő*. In *Testnevelés*, 1933, 213.

22 Győr Béla, Klész László: *Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos sportolók a modernkori olimpiai játékokon*. Budapest, 2012, 80.

23 Pósta Sándor: *Huszonöt esztendő*. In *Testnevelés*, 1933, 214.

24 Az amerikai Morris Fischer ötszörös olimpiai bajnok céllövő, akinek szülei a kárpátaljai Rahó településről költöztek az Amerikai Egyesült Államokba, megengedte a magyar céllövőknek, hogy fegyvereit kipróbálhassák, s így igazolhassák, hogy ilyen technikával sokkal jobb eredményre képesek. A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

25 Aján Tamás (főszerk.): *Magyarok az olimpiai játékokon 1896–2004*. Budapest, 2005, 77.

26 Az olimpiai szereplés hivatalos jelentése, illetve a Magyar Atlétikai Szövetség évkönyve sem tesz említést az idő elméréséről. A korabeli sportsajtó tudósításai viszont említik a bírói tévedés lehetőségét. „Az atlétikában a szerencsén múlt, hogy az alig pár éve versenyző és az olimpiádon második helyezett Somfay Elemér nem hozott haza olimpiai bajnokságot. De ennek a modern pentathlonban elért második helynek a fénye is beragyogta nemzeti lobogónkat és az, hogy régi olimpiai bajnokok és világrekorderek között

erte el ezt a kiváló eredményt, biztos záloga a hozzá fűzött reményeinknek". A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

27 *Nemzeti Sport*, 1924. július 18.

28 A győztes francia Henri Deglane győzte le pontozással a kötött fogású nehézsúly döntőjében, igen vitatott körülmények között. A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

29 Varga Béla szerint „engem, aki már több olimpiai birkózóversenyt végigküzdöttem, magával a birkózóversennyel összefüggésben nem nagyon lepett meg semmi. Tudtam én azt már előre, hogy csapnivaló lesz a rendezés és minden kritikán aluli a zsűri működése. Egy azonban bizonyos, hogy ilyen gyalázatos, zsibvásári rendezést és bíráskodást még nem láttam, mint most Párizsban.” *Sporthírlap*, 1924. július 21.

30 „A zsűriben egyedül Kovács György vált be, akinek francia nyelvtudása megadta azt a biztonságot és nyugalmat, amellyel az érdeklünkben síkraszállhatott. Sajnos, nem bírta az állandó idegőrlő munkát, hiszen első perctől kezdve a planson volt, s a folytonos mőszi Kovács testileg, lelkileg kikészítette.” Pósta Sándor: *Huszonöt esztendő*. In *Testnevelés*, 1933, 219.

31 A magyar csapat (Terstyánszky Ödön, Berti László, Pósta Sándor, Garay János) fölényesen vívott, és 5–2-es vezetésnél úgy tűnt, ez egy sima győzelem lesz. Ám ekkortól súlyos bíró döntések sora következett, amelyek következtében az olaszok felzárkóztak. Innen szoros a mérkőzés (6–6, 7–7, végül 8–8), közben pedig hihetetlen ítéletekkel kiközösítették a magyar vívókat. A Pósta–Morica-mérkőzésen például „az első tusokat igazságosan ítéli meg a zsűri, de aztán látva Pósta fölényét botrányos dolgokat művel. 2:2 arányban áll a meccs, mikor olyan tust ítélnék Póstánál, amelynél az ellenfél kardja arasznyira van a magyar vívó testétől. Az egész közönség felháborodva tiltakozik, Pósta alig tud szólni, hihetetlen ideges, ott akarja hagyni a porondot, s csak alig sikerül reábirni, hogy folytassa a meccset. Újra felállnak, Pósta elkeseredett energiával és dühvel támad, tisztán bevág egy tust, olyan tisztán, hogy letagadni sem lehet, s azután dühében gúnyosan bmondja: – Tussé, én voltam!!” (*Nemzeti Sport*, 1924. július 16.) Ez pedig lehetőséget teremtett a zsűrinek, hogy a zsűri ellene ítéljen.

32 *Nemzeti Sport*, 1924. július 16.

33 *Sporthírlap*, 1924. július 22.

34 A döntőbe négy olasz, három magyar, két francia egy argentin és egy dán versenyző jutott, a zsűri pedig úgy döntött, hogy először az ugyanazon ország képviselői vívjanak egymással, hogy ez később ne befolyásolhassa a döntő kimenetelét. Az olasz versenyzők viszont leadták a tusokat, mikor legnagyobb esélyesük, Oreste Putili ellen vívtak. A francia versenyzőigazgató, Adrien Lajoux figyelmeztette az olasz versenyzőket, a magyar zsűritag,

Kovács György, pedig a harmadik Putili-győzelemmel felszólalt a színpadon, és nem szavazott a mérkőzés során. Putili ezért később megfenyegette Kovácsot, Italo Santelli mesternek azt mondván, üzenje meg, hogy „jó lesz, ha tartja a száját, mert különben a mérkőzés után fascista módra fogják megverni.” *Sporthírlap*, 1924. július 20. A magyar csapat az esetet felterjesztette a becsületbírósághoz, amely kizárta az olasz versenyzőt, és elrendelte a mérkőzéseinek törlését.

35 Pósta Sándor: *Huszonöt esztendő*. In *Testnevelés*, 1933, 213.

36 Thierry Terret, Cécile Ottogalli-Mazzacavallo, Jean Saint-Martin: *The Putili Affair and the 1924 Paris Olympics: Geo-Political Issues, National Pride and Fencing Traditions*. In *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 24, No. 10, October 2007, 1281–1301.

37 *Sporthírlap*, 1924. július 4.

38 Részletek a *Sporthírlap*, 1924. július 11. számában közölt levélből.

39 Bartha Károly a 100 méteres hátúszásban bronzérmes szerzett. Itt szerepelt először olimpián Bárany István (később négyszeres Európa-bajnok, olimpiai ezüst és bronzérmes úszó). A *Magyar Úszó Szövetség 25 éve*. In *Testnevelés*, 1933, 292.

40 A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

41 Egy nemzeti stadion gondolatát már Kemény Ferenc is felvetette, ám erről igazán az 1910-es évek elején lehetett érdemben tárgyalni, amikor felmerült az 1916-os, illetve az 1920-as olimpiára való pályázás. 1919 után számos terv készült ismét, ám pénzühiány, majd a második világháború nem tették lehetővé a stadionépítést. A nemzet stadionja (Népstadion, ma Puskás Ferenc nevével viseli) végül 1953-ra készült el. Takács Ferenc: *Budapest olimpiai pályázásainak krónikája*. In *MeDok*, 2012/1, 23–29.

42 Ő tervezte többek között a nevével viselő Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszodát (1930), a Megyeri úti UTE stadiont (1922), a miskolci Népkeri Sporttelepet (1926), a Miskolci Takarékpénztárt (1909/1910), a debreceni Arany Bika Szállodát (1914) stb. Szakály Sándor: *A modern kori olimpiák első magyar bajnoka*. Hajós Alfréd (1878–1955). In *MeDok*, 2011/1, 83–88.

43 *Sporthírlap*, 1913. december 29.

44 *Sporthírlap*, 1924. június 14.

45 Somfay Elemér: *A Béga partján* (önéletrajzának kézírata).

46 „Talán május elején tartottunk, amikor egy délelőtti edzésem alkalmával – edzőm jelenlétében –, terveink szerint – néhány bemelegítő, rövid és közepes rohammal végzett ugrás után – egy teljes rohammal végrehajtott ugrás oly hatalmasnak tűnt mindkettőnknek, hogy edzőm rohant mérőszalagjáiért, mert most már őt is, engem is nagyon érdekelt ennek a szép ugrásnak a nagysága. Kétszer is lemértük, és ugrásom nagyobb volt az akkor fennálló világcsúcsnál. Némaságot fogadtunk; de most már szilárdan kitartottunk amelle,

hogy ebben a versenyszámban fogom képviselni a magyar színeket a VIII. párizsi olimpián.” Somfay Elemér: *A Béga partján* (önéletrajzának kézírata).

47 Somfay Elemér: *A Béga partján* (önéletrajzának kézírata).

48 *Nemzeti Sport*, 1924. június 5.

49 *Sporthírlap*, 1924. július 8.

50 Saroksérülése miatt Somfay kénytelen volt másik lábával dobbantani, így eredménye 40–50 centiméterrel kisebb volt az 1923-ban elért legjobb ugrásainál, de így is az ötödik helyen végzett.

51 *Nemzeti Sport*, 1924. július 8.

52 Somfay Elemér: *A Béga partján* (önéletrajzának kézírata).

53 Comité olympique français: *Les Jeux de la VIIIe Olympiade*. Paris 1924. Rapport officiel, 1924, 44–46.

54 A *Sporthírlap* (1924. július 8.) szerint Lehtonen 15, Somfay 18 ponttal végzett, a *Nemzeti Sport* (1924. július 8.) szerint viszont Lehtonen 15, Somfay 18 pontot gyűjtött.

55 Görán Unger életrajza a Svéd Olimpiai Bizottság honlapján, <http://www.sok.se/5.1017605f109c54f7865800029402.html>

56 „A pentatlon 200 méteres futása következik, melyben hármas csoportokra osztva fut minden résztvevő időre. Sajnos Somfaynak igen gyenge csoport jutott, amelyet tíz méterrel vert meg... Az egyes futók eredményét összeállítva ez a sorrend adódott: 1. Unger (svéd) 22,8 mp.” *Nemzeti Sport*, 1924. július 8.

57 Feltételezve, hogy mindketten egyenletesen futottak, a 10 méter kb. 1,2 mp hátrányt jelentett, így a Somfaynak nem hivatalosan mért 22,8 mp igen valós eredmény.

58 „Klubomnak ügyvezető elnöke, aki maga is, mint régi atléta, mérte az órási díj összegét. De akkori szövetségi elnökünk, Stankovits Szilárd, udvariasan bár, de határozottan felkérte klubom elnökét, mint nem hivatalos személyt, a stadion belsejének elhagyására. – Soha nem álltak többé szóba egymással!” Somfay Elemér: *A Béga partján* (önéletrajzának kézírata).

59 Somfay Elemér: *A Béga partján* (önéletrajzának kézírata).

60 A MOB 1924. december 16-i közgyűlésén. A Magyar Olimpiai Bizottság jegyzőkönyvei (naplója) 1914. május 19-től. Magyar Olimpia és Sportmúzeum

61 Ezen az olimpián tettek javaslatot először egy pontverseny felállítására. Ezt elutasították, de azóta is számolja minden ország a pontjait. Aján Tamás (főszerk.): *Magyarok az olimpiai játékokon 1896–2004*. Budapest, 2005, 77.

62 Az 1928-as olimpián már öt aranyérmes, az 1932-esen hat, az 1936-os olimpián pedig tíz aranyérmes nyertek a magyar sportolók. Részletes adatok az Aján Tamás (főszerk.): *Magyarok az olimpiai játékokon 1896–2004*. Budapest, 2005, 86–117.

János Mihály |

Széljegyzetek Barabás Miklós önéletrajzához (3.)

Az

Az aradi vértanúk arcképeiről

aradi tizenhárom vértanú arcképét Barabás Miklós egy könyvmondaton örökítette meg. Bár a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában lévő példányt 1867-re datálják, a rajz nem szerepel a művész képjegyzékében, vagy később a család által kiegészített listán. A kép kimaradt két olyan 19. századi kiadványból is, amelyek az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc eseményeiről a legtöbb illusztrációt közölték: a Gracza György által 1894-ben összeállított *Az 1848–49-iki Magyar Szabadságharcz Története I–V. kötetéből* és a Jókai Mór–Bródy Sándor és Rákosi Viktor szerkesztésében megjelent *Ezer-nyolczszáznegyvennyolcz. Az 1848/49-iki magyar szabadságharcz története képekben* című munkákból. Mindkét mű illusztrációs anyagát elsősorban a Gróf Kreith Béla 1848–49-iki Országos Erekllyemúzeumából és az Aradi Erekllyemúzeum kézirat- és nyomtatványgyűjteményéből válogatták. Az aradi vértanúk arcképeinek nagy részét Szamosy Elek (1826–1888), Bellony László (1871–1913) és Orlai Petrich Soma (1822–1880) készítette. E három művész nem ismerte személyesen a szabadságharc mártírjait, Barabás Miklós viszont már a forradalom előtt, 1844-ben megfestette pl. Leiningen-Westerburg Károly arcképét, majd 1849-től kezdődően élethű portrékat festett vagy rajzolt Damjanich Jánosról, Kiss Ernőről, Knezich Károlyról, Vécsey Károlyról, Nagysándor Józsefről, és a róluk készült munkáit használta fel az aradi csoportkép elkészítésekor. (Közölte Rózsa György–Spira György: *Negyvennyolc a kortársak szemével*.1973)

Nagysándor Józsefet már 1840-ben, Kolozsváron, mint József huszárt megörököltette, majd 1849-ben Pesten,

lerajzolta a tábornokot és menyasszonyát is, akikkel személyes ismeretségben volt. A művész egyik legszebb és legmeghatóbb képe Nagysándor József kivégzése után készült, amely a vértanú hős menyasszonyát, Kovács Schmidt Emmát ábrázolja. A kép a szép fiatal nő ábrázolásán túl mélyen szimbolikus tartalmú: a gyászfátyolt viselő hölgy kezében babérkoszorút tart, mellette a tábornok fakorlátra helyezett egyenruhája látszik. A háttérben a romos budai vár épületeit festett meg a művész, utalva arra, hogy – 1849. május 21-én – a tábornok az ellenség által elfoglalt várba elsőként benyomuló rohamcsapat vezetője volt. A képről Szvoboda D. Gabriella így írt: [Barabás] „Kiemelkedő jelentőségű lapon örökítette meg Nagy Sándor József tábornok, későbbi aradi vértanú menyasszonyát, Kovács Schmidt Emmát. A kép Budavár visszafoglalása után készült, és a budavári hősnek, Nagy Sándornak akart emléket állítani, de a későbbi tragikus események miatt különleges jelentőséget kapott. Barabás itt egy portréről formált történelmi képet, mely a kor egyik kedvelt megoldása. (...) Az egész alakban ábrázolt, fehér ruhás, gömbölyded hölgyet hős jegyesének barna honvéd köpönyegére támaszkodva látjuk, kezében babérkoszorú. A háttérben az összelőtt Fehérvári kapu és környéke a bástyákkal, a romokon nemzeti színű zászló. Barabás e munkáját kivételes gondnal kezelte, a háttérről külön helyszínvázlatot is készített, szürke papírra, gyengén színezve. (Budapesti Történelmi Múzeum Kiscelli Múzeuma.)”¹

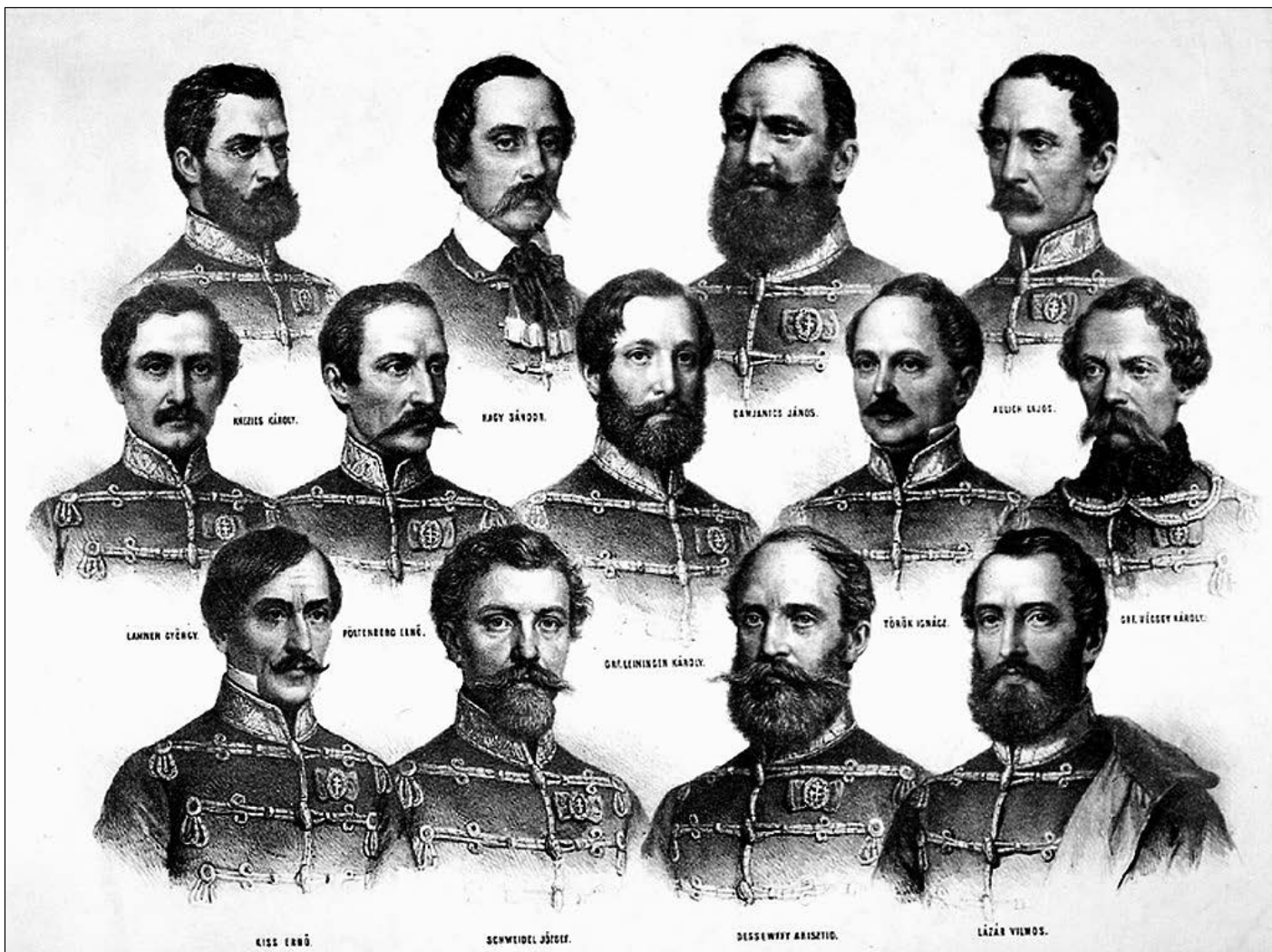
Mellékelem a tábornok utolsó levelét a menyasszonyához:

„Arad, 1849. szeptember 9.

Szeretett drága angyali jószágú Emmám!

Nagysándor József vértanú menyasszonya, Kovács Schmidt Emma

Az aradi tizenhárom Barabás Miklós könyvében

Nem találok szavakat rá – hogy elmondjam, milyen végtelen örömet szerettek szeretetteljes, vigasztaló soraid – számomra olyan nagyon értékes ajándékod – nem is tartottam már képesnek magamat jelenlegi retteneteset kinos helyzetemben, testemet-lelkemet nyomasztó borzalmas magányomban ilyen jótékony érzésre – melyet csak te – az egész világon egyedül csak te voltál képes felébreszteni bennem.

Mert most, hogy leszámoltam végképp a világgal, fájdalmasan ugyan – de nyugodtan nézek szembe – sorsom jövődő alakulásával és mindazzal, ami még történhetik velem – immár elvesztettem minden reményem – mindent elvesztettem, csak irántad való végtelen, határtalan szeretetemet nem – ez a legmélyebb, legszentebb érzés, amit valaha éreztem, és ez el fog kísérni a sírba – az emlék, az irántad érzett rajongás lesz egy jobb, örökké tartó jövődőbe vetett végső vigaszom, melyet már nem felhősíthetnek el földi dolgok. Fogadd őszintem köszönetemet azokért a mennyieien

szép órákért, melyekkel szereteted megajándékozott. – Ápold és vigasztald kedves jó anyádat – adja Isten, hogy mihamarabb felépüljön betegségéből; gondold rám szeretettel és együttérzéssel, mint ahogy én is mindig, az élet utolsó percéig szüntelenül szeretlek, és imádlak. – Isten legszentebb, legszebb áldása rád, szeretett, drága, szép, angyali jószágú, erényes lánykám – légy boldog, ezért imádkozik lelke mélyéből imádó Pepid

Emlékül küldök egy hajfűrtöt – Isten veled, Emmám!”²

Báró Radák Istvánné portréi

A kolozsvári Művészeti Múzeumban Barabás Miklós festményei után kutatva többek között egy miniatúr, akvarell technikával készült női portré akadt a kezembe, amelyet a készítője nem írt alá, de munka hátlapján, kék krétával valaki, valamikor följegyezte: „Radákné Barabás Miklós”.³

Báró Radák Istvánné, született Rhédey Klára (1809–1868) első, 1831-ben készült portréja

Radákné Rhédey Klára portréja az 1860-ban megjelent Szigeti Albumban

Báró Radák Istvánné, szül. gróf Rhédey Kláráról (1809–1868) – mert róla lehet szó – Barabás több arcképet festett az évtizedek során. Az első portrét 1831-ben készítette Kolozsváron 16 forintért, és fel is írta a képjegyzékébe: „G. Rhédei Klára (miniatúrben) 16 Cfl.” Ha ezt a bejegyzést az itt közölt kisméretű női arcképre vonatkoztatjuk, akkor a kép a 22 éves Rhédey Klárát ábrázolja egy kerti padon ülve, könnyű, kék színű ruhába öltözve. Jól szemügyre véve a festményt (festményt írok, bár a technika szerinti muzeográfiai besorolása grafika lenne), biztosak lehetünk, hogy ez a munka a legcsekélyebb mértékben sem játszhatott szerepet a festő művészi hírnevének megalapozásában. Ebben a képen nyoma sincs a „biedermeier kedvesség”-nek, és láthatóan nem sikerült „az ábrázolt pozitív vonásainak kiemelése”, azok a jellemző vonások, amelyek már Barabás korai munkáiban felfedezhetőek. A ruhakelmék, ékszerek, hajviselet meglevenítésében sem ismerhetünk a mi festőnk ecsetvonásaira, holott mindezt a legtöbb portréján rutinosan oldotta meg már 1831-ben. De hát mindenkinek vannak rossz pillanata!

Lépjünk tovább, mert ebben a rövid írásban inkább Gróf Rhédey Klára – akiről manapság alig hallunk – későbbi emberi kiteljesedését szeretném a kortársak szavaival felidézni, és két idősebb kori arcképét is közölni, amelyekből az egyik szinte ismeretlen.

Radákné Rhédey Klára időskori portréja

„1850-ben Haynau kijelentette, hogy szeretné, ha a magyar intelligenciának csak egy feje volna, hogy azt egyszerre levágathatná, ez időben tudvaleg a legbátrabb férfiak is külföldre menekültek vagy egészen félrevonultak. Egyedül egy asszony: báró Radák Istvánné, született gróf Rhédey Klára vette fel a harcot a szörnyeteggel; kockára tette életét és ami még több, kitette magát annak a veszélynek is, hogy nyílt piacon veszszöutésekkel büntetik meg, ha hazafias buzgólkodását leleplezik. (...) Mig Haynau a honvédeket üldözte és akasztatta, addig Radákné istápolta őket, a szerencsétleneket; az özvegyeket és árvákat vigasztalta. Egy titkos szövetkezetet is szervezett, melynek célja volt az üldözött hazafiak segélyezése, szökésük előmozdítása és a családjukról való gondoskodás. (...) Radákné nem engedte, hogy az öngyilkosság gondolata a kétségbeesett honvédek közt lábrakapjon. Megérdemli, hogy nevét a legnagyobb magyar honleányoké közt említsék és később, mikor az utókor higgadtan fog itélni, az ő neve fog az elsők közt tündökölni.”

Az utókor higgadt ítéletére várva hozzáteszem, az idézett szöveg az 1860-ban megjelent *Szigeti Album*ból való, szerzője pedig P. Szatmáry Károly (1831–1891), aki a díszes kötetben közölt írásához illusztrációként Barabás Miklóstól kért portrét a híres nagyasszonyról.

Nem ismerem az eredeti portrét, amely Barabás képjegyzéke szerint olajfestmény lehetett, viszont a hölgy díszes ruhája alapján, amely a Szigeti

Albumban látható, arra gondolok, hogy a közölt könyvomat az olajfestmény nyomán született.

Ugyanebben az időben készült egy másik portré is Rhédey Kláráról, úgy tudom, ez szintén a kolozsvári múzeumban lappangott eddig. S ha már a nagyasszony szép ruháját hoztam szóba, mellékelem azt a képet, amely a gödöllői Grassalkovich-kastélyban őrzött ünnepi viseletről készült, és valaha gróf Rhédey Klára öltötte magára. Talán épp ebben örökítette meg őt a festő?

Ide tartozik még Tompos Lilla leírása a ruháról: „Az alkóvban (a szobán belül elkülönülő ablaktalan fülke) bemutatott női díszviselet a magyar történelem értékes művészettörténeti darabja, melyet gróf Rhédey Klára (1809–1868) viseleteként ismerünk. (Rhédey Klára unokatestvére volt Rhédey Claudiának, Erzsébet brit királynő ükanyjának.) A ruha halványkék habosselyemből és lampaszelyemből készült, ezüstlamellás hímzéssel, arany-ezüst lampasz szalagokkal és hímzett selyemtüllel díszített. Legrégibb részei 1750 körül készültek, azóta többször átalakították. A díszviselet családi ereklyeként, magántulajdonban maradt fenn.”

P. Szatmáry Károly csak futólag említi Rhédey Klára érdemei között az irodalom pártolását, ám aligha feledkezhetünk meg arról, hogy ha a grófnő nem találta volna meg a család ózdi kastélyában Petrőczy Kata Szidónia (1658–1708) kéziratok kötetét, nem tudnánk a magyar barokk első ismert költőnőjének szomorú verseiről.

Itt néhány sort idézek az *Áldott vagy mihecske* című versből: „Vetem szememet kerti virágokra, / Tavasszal zöldellő árnyékos ágakra, / Szép folyó vizekre, csorgó patakokra, / De az is nem használ, minden fordul búra. / Ez világi pompát könyves szemmel nézem, / Tündöklő szép voltát, noha én szemlélem, / De semmi örömem nincsen abba nékem, / Semmi vigasztalást nem lelhet bús szívem.”

Jegyzetek

1 Barabás Miklós *akvarelljei*. Magyar Nemzeti Galéria, 1985. Az előszót írta és a katalógust összeállította Szvoboda D. Gabriella. Budapest.

2 <http://mek.oszk.hu/.../06162/html/ara-div02633/aradiv02633.html>

3 Kolozsvár, Művészeti múzeum. Leltári szám MA 3316. Akvarell, tus papíron. 0,204 x 0,158 cm. Jelzés nélkül. A munka 1954-ben került át a Történelmi Múzeumból.

Szente B. Levente

„...felpolcoltam a meséskönyveket”

Beszélgetés Faluvégi Anna íróval, költővel

Életem az írásról szól, irodalomhoz fűződő szeretetem egész kicsi korban alakult ki.

Faluvégi Anna író, költő, újságíró

Első írásaid, könyvismertetőd, majd első verses köteted az *A neved te vagy címmel* jelent meg. Eltelt utána az idő. Miként emlékszel vissza a kezdetekre? Az első fogadtatások milyenek voltak? Életem az írásról szól, irodalomhoz fűződő szeretetem egész kicsi korban alakult ki. Négyévesen tanultam meg írni-olvasni, önszorgalomból balladákat, verseket tanultam, és mondtam fel, hétéves koromban írtam meg első versemet. Ez ösztönszerű cselekvés volt, csak később tudatosult bennem a vers, mint szépirodalmi alkotás fogalma. Mondhatom, az írás lételem számomra, ez végig kíséri életem. Az első könyvem 2002-ben jelent meg *A neved te vagy* címmel, de ez a kis kötet nem tartalmazta összes, addig megírt versemet. Úgy is fogalmazhatnék, hogy egy picinyke ízelítő volt munkásságomból. Kaptam rá anyagi támogatást utólag a Somogy Megyei Önkormányzattól, de ez még a kiadás árát sem fedezte. A könyvem megjelenése előtt több újságban közöltem cikkeket, novellákat, verseket, valamint a magyarországi Avana Magyar Sci-Fi Egyesület HungaroCon kiadványában is jelent meg novellám 1999-ben.

Több novellapályázaton is nyertél, tudom, hogy eléggé széles skálán mozogsz az írott szó adta területen: fantasy, thriller, horror, mélyrealista, ezoterikus filozófia, néprajzi ihletésű témákban írtál és írsz. Hogyan illeszkedik be ide a szépirodalom? Verset írsz, novellát. Témáid átfedik egymást, vagy utóbbiaknál azért a valóság talaján maradsz? Mi ad ihletet egyikhez, másikhoz?

Az 1997-ben a dunakeszi Városi Könyvtár által meghirdetett novellaíró pályázaton II. helyezést értem el a *Csend* című novellámmal, ami a *Szél fúj szívemben* című kötetben jelent meg 1998-ban. Igen,

több műfajban írok, és ez annak tudható be, hogy érdeklődésem elég sok területet magába foglal. Szeretek felfedezni új dolgokat, vagy a meglévőkben észrevenni az újat, esetleg máshogyan szemlélni azokat. Úgy vélem, hogy az ember élete során nagyon sok mindent megtapasztal, megél, folyamatosan tanul, bölcsességre tesz szert. Ez a sokszínűség ad ihletet számomra, az állandóságban a változás, és a változásban az állandóság. Nem törekszem feltétlenül szépirodalmi művek alkotására. Az adott téma határozza meg, hogy milyen stílust fog hordozni a mű. Mélyrealista írásaimban a valóságot a maga nemében közleltem meg, nem szépíték, nem akarom máshogyan láttatni a dolgokat, mint ahogyan vannak. Alkotásaim alapja tehát a valóság, a fantázia vagy a racionális gondolkodás.

Azt írod egyik bemutatkozó oldaladon: ott vagyok az emberek hétköznapjaiban, a könnycseppben, a mosolyban, ott vagyok a bukásban és felemelkedésben, ott vagyok a szárnyalásban, fantáziában, mesékben, a világegyetemben. Kifejtenéd?

Ember vagyok és esendő. Ugyanazokkal az érzésekkel, gondolatokkal telítődve, mint mások. Nem egyformák a napok, néha mosolygunk, néha sírunk, néha elesünk, aztán felállunk, és folytatjuk utunkat. Mivel elég sok mindent megtapasztaltam életem során, tudom, milyen a szomorúság, a vidámság, a siker, a kudarc, vagyis minden, ami emberi. A mesevilág mindig is közel állt hozzám. Gyermekkoromban elég sokat betegeskedtem, legtöbbször mandulagyulladásal nyomtam az ágyat. Ilyenkor viszont mérhetetlenül boldog voltam, mert magam mellett felpolcoltam a meséskönyveket, s belemélyültem azokba, amik nemcsak átsegítettek

betegségesen, hanem konkrétan hozzá is járultak gyógyulásomhoz. Azt gondolom, hogy bármilyen korban van az ember, mesére mindig szüksége van. Legbelül mindenkiben ott van a gyermek, aki áhítja a gondoskodást, a szeretetet, a játékot, a fantáziát. És hogy miért vagyok a világegyetemben? Csakis azért, mert része vagyok annak, mint bárki más. Nem vagyok sem több, sem kevesebb senkinél.

Nem idegen tőled a természetgyógyászat sem. Több író is felsorolhatnánk, akik e területen jártasok voltak, miközben a szépirodalomban is jeleskedtek. Hozzád közelálló jut eszembe, mondjuk Szepes Mária. Te, miként vagy ezzel? Üzenetértékű-e számodra, vagy életed e világok között éled?

2001-ben ismerkedtem meg a reiki gyógy móddal, s ez áttörést jelentett életemben. Azóta folyamatosan tanulok, képezem magam, és ennek a folyamatnak soha nem lesz vége, ez befejezhetetlen. Szembesültem kilátástalannak tűnő helyzetekkel, válságokkal, törések sorozatán mentem keresztül, s közben azt kérdezgettem: miért? Miért pont én? Miért van mindez? S a válaszok megérkeztek szépen, sorban. Tetszik, vagy nem, mi vagyunk a felelősek saját sorsunk alakulásáért. És azon a ponton, amikor felelősséget vállalunk saját gondolatainkért, szavainkért, tetteinkért, elkezdhetjük megváltoztatni életünk alakulását. Nem úgy fogalmaznék, hogy az életem bizonyos világok között élem, én azt mondom: az egységes egésznek vagyok a része.

A Valóságteremtő energia című könyvedben kifejtetted, boncolgatod az emberi lélek, a test és a világ összekapcsolódását. Mit gondolsz, miért ódzkodik a nagyobb réteg e témától? Mondhatni, szinte áltudománnyá degradáltak, mégis, ilyen az ember. Benned hogyan csapódik le az emberi lélek viszonya a természettel? Mit tartasz itt a legfontosabbnak?

2017-ben jelent meg a *Valóságteremtő energia* című könyvem Budapesten. (A 15 évnyi hallgatás nem azt jelenti, hogy ebben az időszakban nem alkotam, hiszen rengeteg anyagom van, ami kiadásra vár.) A könyv megírására az életemben megélt újabb életszakasz ösztönzött. Nagyon sokat tanultam, olvastam, és gyakorlatba ültettem ezt a tudást. Nem állítanám, hogy áltudománnyá válik, és egyre inkább ledegradálják a természetgyógyászatot. A vélemények megoszlanak. Van, aki a tudományos orvoslásra esküszik, van,

aki a természetgyógyászatra. Az előző allopatiai módszerrel gyógyít, oki terápiát alkalmaz, a természetgyógyászat homeopátiás módszert alkalmaz, holisztikus szemléletű, ami a beteg ember fizikai, szellemi, lelki észlelését és támogatását jelenti. Észak-Európában vannak olyan országok, ahol a hivatalos orvoslás részét képezi a természetes gyógymódok használata, a társadalombiztosító támogatja, finanszírozza. A szocialista időszakban tiltott volt Magyarországon, de ma egyre inkább teret hódít. Az önrendelkezés jogával élve mindenki maga dönti el, milyen módszerekkel szeretne gyógyulni. Az egészségügyi rendszer a gyógyszeriparral karöltve ma a legnagyobb üzletág a világon. Ezt a rendszert inkább nevezném betegségiparnak, mint egészségügynek. „Natura sanat, medicus curat morbos.” (A természet gyógyít, az orvos kezel.) A *Valóságteremtő energia* című könyvem épp az öngyógyításról szól, abból az alapból indulok ki, hogy energiaalapon működik az egész világ, a legkisebb részecskétől a legnagyobbig. S mivel minden gondolatunk energia, azt vonzzuk be életünkbe, amire legtöbbet gondolunk. Folyamatosan teremtjük valóságunkat, jól vagy rosszul. A gondolkodás megváltoztatásával megváltozhat teljes életünk. Figyelnünk kell gondolatainkra, szavainkra, tetteinkre. A könyvben személyes élményeimről, tapasztalataimról is beszélek, így hitelesítve a leírtakat. A változást mindenki máshogyan éli meg, és olyan is akad, aki elzárkózik előle, vagy egyszerűen szembesülni sem akar vele, inkább bevállalja betegségét, nehéz anyagi körülményeit, rossz kapcsolatát, nehéz munkakörülményeit. Pedig a változásra mindenki képes. „Amikor készen áll a tanítvány, a mester megjelenik” – így szól egy keleti bölcsesség. Senkire sem erőltethető rá, hogy megváltozzon, de ha szeretne, egészen egyszerű módszerekkel sikerülni fog. Könyvem célja útmutatást adni a változáshoz, hiszen mindenki saját maga tehet legtöbbet önmagáért. Azt gondolom, hogy a világunkban terjedő vírus: a felszínesség, a fiatalságkultusz. Ezzel nem tudok azonosulni. Épp ezért könyvemben egy rövid fejezetet ennek taglalására szántam (*A világ, amiben élünk*). Továbbá, néhány gondolat erejéig említést teszek az élelmiszeripar néhány termékéről, amik bekerülnek szervezetünkbe, különböző káros folyamatokat elindítva. Az ember ma nem tud méltósággal megöregedni, fiatalnak akar látszani, s ennek érdekében képes bevetni szinte bármit: anyagiakat, energiát, alávetni magát műtétnek stb. Amennyiben

képesek lennénk a természettel újra összhangba kerülni, egészségesebbek lennénk, és jobb lenne az életünk.

Hálás vagyok, és köszönettel tartozom mindezért! Azt mondhatom, ha semmim sem lenne, csak az, ami most van, akkor is hálás lennék, úgy érzem, megvan mindenem.

Sok éve, hogy elköltöztél Székelykeresztúrról, elmentél Erdélyből. Budapesten élsz. Megtaláltad azt, amiért elmentél?

2011-ben jöttem el Székelykeresztúrról, azóta Budapesten élek, de szívem egy része, Cserhát, egy csodálatos falucskájában van, ahol egy palócportát vásároltunk. Az, hogy itt élek, nem jelenti azt, hogy elszakadtam Székelyföldről. Az mindig is szülőföldem marad. És mivel a sors áradata visz tovább, még nem tudom, hogy hol és mikor kötök ki végleg. Sokat kaptam Erdélytől, Székelykeresztúrtól, sokat kaptam Magyarországtól, Budapesttől, és a „jó palócok”-tól is. Hálás vagyok, és köszönettel tartozom mindezért! Azt mondhatom, ha semmim sem lenne, csak az, ami most van, akkor is hálás lennék, úgy érzem, megvan mindenem. Székelyföldön sajátítottam el az alapokat, a székely ember gondolkodásmódját, kicsit keserű életfelfogását. Mély tisztelem őseimnek mindenért, amit tőlük kaptam! Magyarország szemléltetést nyújtott számomra, megismerkedtem egy másfajta gondolkodásmóddal, és hozzásegített ez a közeg a szellemi, lelki fejlődésemmel. Mellesleg, minden nap csodálom Budapestet, minden bizonnal a világ legszebb fővárosa. Írói munkásságom során több novella, vers, regény, eszmefuttatás látott napvilágot, és egyelőre kiadásra vár pár kötet. Tavalý, 2018-ban adtam ki a *Pszichokrízis* című mélyrealista, thriller, horror kategóriába tartozó novelláskönyvet. Idén egy pszicho-thriller regényt szeretnék kiadni év végére. Köszönettel tartozom az online irodalmi portálokon való megjelenésemért Cseke Gábornak, Zsidó Ferencnek, Fehér Illésnek, és minden embernek, aki segíti munkásságomat.

Köszönöm a beszélgetést.

